

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia 15 czerwca 2022 r.

Poz. 2823

UCHWAŁA NR XLI.248.2022 RADY POWIATU W GIŻYCKU

z dnia 26 maja 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Giżyckiego na lata 2022 – 2025”

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U z 2022 r. poz. 528 ze zm.) w związku z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Giżyckiego na lata 2022 – 2025”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodnicząca Rady
Powiatu

Monika Łepicka-Gij

**POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI POWIATU GIŻYCKIEGO
NA LATA 2022 - 2025**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	18
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	25
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	36
5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	36
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu z uwzględnieniem zabytków o najwyższym znaczeniu	39
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	48
5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków gmin powiatu	63
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	65
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń	68
7. Założenia programowe programu opieki nad zabytkami	71
7.1. Priorytety programu opieki.....	71
7.2. Kierunki działań programu opieki	72
7.3. Zadania programu opieki.....	72
8. Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	74
9. Zasady oceny realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami	76
10. Źródła finansowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	77
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	95

1. Wstęp

Celem opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego na lata 2022-2025 jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze powiatu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jego granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 954 ze zm.). Program został opracowany zgodnie z wytycznymi poradnika metodycznego – Gminny Program Opieki nad Zabytkami, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym powstanie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego powiatu, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Funkcję tę można realizować między innymi poprzez edukację, poczynając od poziomu podstawowego oraz pobudzanie rozwoju turystyki. Działania te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego regionu. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólnotę kulturową. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego, skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywny udział w zakresie opieki nad zabytkami.

Niniejszy program jest drugim dokumentem tego rodzaju opracowanym dla powiatu giżyckiego. Postanowiono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2022-2025 będą głównie kontynuowane działania określone jako „miękkie”, tj. działania o charakterze nieinwestycyjnym. Celem ich jest przede wszystkim promocja powiatu i jego dziedzictwa kulturowego, jak również edukacja dotycząca opieki nad zabytkami połączona z wydarzeniami o charakterze historycznym. Mają one stanowić podstawę do działań podejmowanych w kolejnych okresach programowych, gdy świadomość w zakresie ochrony zabytków będzie większa.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną obowiązku wykonania powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego na lata 2022-2025 jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.:

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dla niniejszego programu zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6.1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16.1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17.1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 4. składowania lub magazynowania odpadów.
2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach

zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1/ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2/ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3/ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie zabytkiem powoduje – z jednej strony – obowiązki ciążące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

- 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;

2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;

3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 26.

1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

We wniosku należy wskazać zakres planowanych prac, ze wskazaniem zaplanowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Art. 28.

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;

2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku podejmowania uzgodnionych z organem ochrony zabytków działań przy obiektach zabytkowych, przy wyborze wykonawcy tych prac należy kierować się Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018 r. poz. 1609).

Ponadto, cytowana ustawa nakłada na obywateli obowiązki wynikające z przypadkowych odkryć stanowisk archeologicznych.

Art. 32.

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.

4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót.

Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

Art. 33

1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.

3. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022. poz. 559 ze zm.) zostały określone zadania własne gminy:

Art. 7.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9. kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (j.t. Dz.U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.) reguluje m.in. zasady zmiany własności obiektów zabytkowych.

Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 4).

Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 5).

Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust 2).

W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji (art. 45 ust. 2a).

Podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział. W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa powyżej wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości (art. 96 ust 1 i 1a).

Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4).

3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 88 ze zm.) uregulowane zostały zasady użytkowania oraz prowadzenia prac budowlanych w obiektach zabytkowych.

Art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 tej ustawy wskazuje, że obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczać do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Katalog działań budowlanych w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają art. 29, 29a, 30 i 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 w/w ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja

może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 30, ust. 2:

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

3.6. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

Zgodnie z ustawą z dnia 12 stycznia 1991r. o podatkach i opłatach lokalnych (j.t. Dz.U. z 2021 r., poz. 2290 ze zm.) zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie

do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7 ust. 1 pkt 6).

3.7. Inne akty prawne

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 503),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (j.t. Dz. U. z 2021 r., poz. 2269 ze zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194 ze zm.),
- ustawie z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. z 2019 r. poz. 1591),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2021r. poz. 2490 ze zm.),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz.),
- obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 marca 2016 r. w sprawie uznawania praktyki zawodowej do wykonywania zawodów konserwatora zabytków ruchomych, konserwatora zabytków nieruchomych, konserwatora zabytkowej zieleni oraz archeologa (Dz.U. z 2016 r. poz. 414).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (j.t. Dz. U. z 2022 r., poz. 385 ze zm.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (j.t. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 ze zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (j.t.Dz.U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Art. 84 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie zostały określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić),
2. zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasady odwracalności metod i materiałów,
7. zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P. z 2019 r., poz. 808). Wygasa z końcem dnia: 31 grudnia 2022 r.

Przyjęto w nim następujące cele, priorytety i kierunki działania:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

1.1.1. Zadanie: Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W ramach tego zadania planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych wypracowanych w ramach realizacji Programu 2014–2017, w tym podręcznika stosowanego w szkoleniach z zarządzania dziedzictwem dla gmin „Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów. Kolejnym działaniem będzie organizacja szkoleń z zarządzania dziedzictwem, na które zapraszani będą przedstawiciele władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne, sprawdzające wpływ szkoleń na lokalne podejmowanie działań związanych z zarządzaniem dziedzictwem przez władze gmin i lokalnych liderów.

1.1.2. Zadanie: Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

1.1.3. Zadanie: Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji. W ramach pierwszego kierunku interwencji planuje się stworzenie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych. Drugim kierunkiem interwencji będzie pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego. Trzecim kierunkiem interwencji będzie wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji lub zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji przez wspólne przeprowadzenie procesu identyfikacji dziedzictwa, szacowanie jego wartości i wskazanie właściwych sposobów jego ochrony i zagospodarowania

w procesach rewitalizacyjnych. Czwartym kierunkiem interwencji będzie konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”, z myślą o wsparciu procesów harmonijnego rozwoju i poprawy krajobrazu kulturowego. Celem konkursu będzie znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa. Projekt konkursowy ma być przygotowany dla co najmniej trzech województw. Przed 2018 r. pilotażowy konkurs został z powodzeniem zrealizowany w województwie warmińsko-mazurskim.

1.1.4. W ramach zadania: Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrożenie programu opieki nad zabytkami planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

Kierunek działania 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

1.2.1. W ramach zadania: Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich planuje się realizację nowej formuły programu stałych szkoleń pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, ich delegatur oraz przedstawicieli samorządowych służb konserwatorskich. Szkolenie dedykowane będzie przede wszystkim osobom rozpoczynającym pracę w administracji konserwatorskiej, służąc im w zdobyciu niezbędnej wiedzy z wybranych obszarów tematycznych. W dalszej kolejności szkolenie to adresowane będzie do pozostałych pracowników służb konserwatorskich oraz do pracowników Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Szczegółowy zakres tematyczny szkoleń będzie ustalany na bieżąco w oparciu o zgłaszane zapotrzebowanie. W szczególności nacisk położony będzie na wprowadzane zmiany w zakresie prawa ochrony zabytków lub postępowania administracyjnego, mające wpływ na pracę organów ochrony zabytków, z uwzględnieniem wybranych szczegółowych zagadnień prawnych dotyczących prawa ochrony zabytków lub stosowania procedur administracyjnych na poziomie zaawansowanym, a także w zakresie opracowanych i wdrażanych do stosowania zaleceń i wytycznych Generalnego Konserwatora Zabytków dotyczących postępowania konserwatorskiego.

1.2.2. W ramach zadania: Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich planuje się kontynuację niezrealizowanego w całości kierunku działania nr 3 „Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską” celu szczegółowego nr 1 „Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce” realizowanego w ramach Programu 2014–2017. Uzupełnieniem, niezrealizowanego w Programie 2014–2017 kierunku działań, będzie opracowanie standardów dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.

1.2.3. W ramach realizacji zadania: Wsparcie działań dokumentacyjnych zespołu zabytkowego planuje się działania prowadzone w trzech aspektach. Pierwszym jest wypracowanie zaleceń dotyczących waloryzacji zabytków i dokumentacji wartości zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz włączenie do zbioru kart ewidencyjnych informacji o wartościach i ich materialnych nośnikach dla wybranych zabytków. Priorytetową kategorią objętą działaniem byłyby zabytki techniki. Drugim aspektem zadania jest kontynuacja kierunku działania nr 1 „Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach” celu szczegółowego nr 2 „Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków” realizowanego w ramach Programu 2014–2017. Planowane jest zawarcie umów pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a wszystkimi wojewódzkimi urzędami ochrony zabytków określającymi zasady i wzajemne zobowiązania w zakresie współtworzenia cyfrowego repozytorium dokumentacji rejestru zabytków – obejmującego zabytki nieruchome, ruchome oraz archeologiczne. Na poziomie technicznym niezbędnym elementem współpracy jest współtworzenie przez wojewódzkich konserwatorów zabytków treści zawartych w bazie danych zarządzanych za pomocą aplikacji Narodowego Instytutu Dziedzictwa ScanManager. Następnie planuje się umożliwienie i nawiązanie stałej, sformalizowanej współpracy wojewódzkich konserwatorów zabytków z Narodowym Instytutem Dziedzictwa w zakresie prowadzenia geoportalu.

Trzecim aspektem zadania jest uzupełnienie i ujednolicenie systemów ewidencyjnych zabytków archeologicznych oraz wzmocnienie ochrony i opieki nad nimi.

1.2.4. W ramach realizacji zadania: Powołanie Centrum Architektury Drewnianej planuje się pozyskanie nieruchomości na siedzibę Centrum Architektury Drewnianej, remont, modelowo przeprowadzoną konserwację oraz adaptację na potrzeby biurowe. W ramach centrum zostanie zorganizowany punkt kontaktowy wspierający opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym. Działalność centrum będzie koncentrować się na opracowywaniu i szerokim udostępnianiu poradników i podręczników dobrych praktyk dla właścicieli i opiekunów zabytków architektury oraz budownictwa drewnianego, organizowaniu szkoleń dla właścicieli oraz kursów rzemiosła tradycyjnego podnoszących kompetencje rzemieślników w zakresie zapewniającym właściwą konserwację zabytków drewnianych, z uwzględnieniem regionalnej specyfiki technik rzemieślniczych oraz konstrukcji architektury drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1.1. W ramach zadania: Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy)

planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Zadanie obejmuje upowszechnienie standardów dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach. Zadanie jest merytorycznie i czasowo uzależnione od realizacji zadania 1.2.2.

Kierunek działania 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

2.2.1. W ramach zadania: Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje planuje się:

- a) szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego,
- b) realizację we wszystkich województwach, w porozumieniu z komendami wojewódzkimi policji, z wykorzystaniem organizacji pozarządowych współpracujących z komendami policji, wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz wyspecjalizowanych instytucji kultury, projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

3.1.1. W ramach zadania: Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami planuje się stworzenie profesjonalnego planu, identyfikującego najważniejsze grupy docelowe, a następnie przeprowadzenie kampanii budującej świadomość społeczną w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i przywracania ładu przestrzennego oraz profilaktyki i ochrony dziedzictwa przed działaniami przestępczymi (m.in. wandalizmem, dewastacją, nielegalną rozbiórką zabytkowej architektury, grabieżą stanowisk archeologicznych, kradzieżą i przemytem zabytków ruchomych). W kampanii zostanie uwzględniona tematyka zwiększenia dostępności do zabytków dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

3.1.2. W ramach zadania: Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w celu zwiększenia świadomości potrzeby poznania i ochrony dziedzictwa kulturowego przez młode

pokolenie, planowane jest poszerzenie działań podjętych w ramach Programu 2014–2017 przez tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

Kierunek działania 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

3.2.1. Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego skierowany będzie do podmiotów należących do społeczeństwa obywatelskiego. Program będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami. Efektem programu będzie także wzmacnianie kapitału społecznego, stanowiącego jeden z czynników rozwoju nowoczesnych społeczeństw obywatelskich, przez animowanie wspólnego działania różnych lokalnych interesariuszy na rzecz szerokiego społecznego rozpoznania i zachowania dobra wspólnego, jakim jest dziedzictwo kulturowe i związane z nim wartości.

Program dotacyjny w ramach Programu 2019–2022 uwzględniać będzie dotychczasowe doświadczenia w zakresie wspierania wolontariatu w obszarze dziedzictwa kulturowego, mając na celu zapewnienie, po okresie pilotażowym, stabilnych i bardziej zróżnicowanych mechanizmów finansowania.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokumenty wyznaczające kierunki polskiej polityki kulturalnej)¹

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004–2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. W 2005 roku MKiDN przygotowało uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020. Narodowy Program Kultury określa politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego. Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Zawiera ona również ogólne wytyczne do konstruowania programu opieki nad zabytkami.

Przyjęte zostały następujące priorytety:

¹ Mimo, że omawiane dokumenty straciły ważność są nadal wyznacznikiem kierunków działań, zaś do czasu opracowania niniejszego programu nie zostały zatwierdzone kolejne, które mają obowiązywać w kolejnym okresie.

1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działanie: 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Celami częściowymi Działania 1.1 są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- zrównoważone urynkowanie zabytków,
- wykształcenie zachęt dla przedsiębiorców i osób fizycznych do inwestowania w zabytki.

1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach działania formułowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą odznaczać się znaczącym wpływem ekonomicznym na rozwój regionalny, w tym przyczyniać się do wzrostu dochodów i zwiększać ilość miejsc pracy. Program wymienia projekty:

- Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, którego głównym celem jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do funduszy strukturalnych.
- Program „Promesa Ministra Kultury”, którego celem jest dofinansowanie wkładu własnego beneficjentów do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Działanie będzie realizowane poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w Polsce.

2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie: 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie będzie realizowane poprzez:

- podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków;
- powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu, zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-ekonomiczny regionów;
- promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich.

Działanie: 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturalnego przed nielegalnym wywozem, wwozem i przewozem przez granice.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju oraz z Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na Lata 2014-2017. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023

Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r. Program sporządzony został na podstawie uchwały Nr 21/305/19/VI Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia „Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023”. Program na lata 2020-2023 jest aktualizacją i rozwinięciem „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2016-2019”.

Na potrzeby omawianego dokumentu przygotowana została diagnoza stanu zachowania zabytków oraz dziedzictwa kulturowego województwa, w której stwierdzono, iż:

- województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach kulturowych regionu (np. Warmia, Mazury, Powiśle),
- zasób dziedzictwa kulturowego regionu tworzą zabytki materialne, niematerialne, zjawiska, przestrzenie i krajobraz kulturowy, będące świadectwem historii i nawarstwiania się kultur,
- do najbardziej rozpoznawalnych i wyróżniających się obiektów zabytkowych w województwie zaliczają się: zamki średniowieczne, obiekty sakralne (gotyckie, neogotyckie, kapliczki), architektura rezydencjonalna, zabytki techniki, aleje przydrożne,

- większość zabytków nieruchomych jest w złym stanie technicznym i wymaga wdrożenia działań ratunkowych. Za główne przyczyny złego stanu technicznego przyjmuje się m.in. wieloletnie zaniedbania, niewłaściwe użytkowanie, niewystarczające nakłady środków finansowych na prace remontowe i utrzymanie obiektów, brak odpowiedniego zabezpieczenia przed zniszczeniami, zagrożeniami np. pożarami itd., przekształcenia obiektów ze szkodą dla substancji zabytkowej, niewłaściwie prowadzone prace ratunkowe przy obiektach. Nie bez znaczenia pozostaje również niewystarczająca wiedza i świadomość społeczna, zarówno na poziomie samorządów lokalnych, jak i inwestorów,
- zagrożenie dla obiektów oraz zespołów zabytkowych i ekspozowania ich walorów stanowi również sposób i charakter zagospodarowania terenów sąsiednich, często połączone z presją inwestycyjną. Wprowadzanie nowej zabudowy, bez uwzględniania lokalnych tradycji, architektury i historycznych uwarunkowań (styl i forma architektoniczna, materiały budowlane, gabaryty itd.), prowadzi do zniekształcania zespołów zabudowy zarówno miejskiej, jak i wiejskiej,
- szansą dla ochrony krajobrazu kulturowego województwa będzie Audyt krajobrazowy województwa warmińskomazurskiego (w realizacji). Skutki prawne i faktyczne jego uchwalenia przez Sejmik Województwa mogą wpływać na realną ochronę krajobrazu w regionie,
- bogate zasoby dziedzictwa niematerialnego województwa, będące świadectwem nawarstwienia kultur i narodów, kształtują tożsamość kulturową regionu, pełnią ważną rolę w budowaniu więzi rodzinnych, społecznych. W ciągu ostatnich lat odnotowuje się zwiększone zainteresowanie folklorem regionu, np. gwarą warmińską,
- zasoby dziedzictwa kulturowego ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną i unikatowość wymagają ochrony, racjonalnego wykorzystania, zagospodarowania. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej. Szczególne znaczenie mają tzw. wyróżniki kulturowe – obiekty, osobistości, wydarzenia rozpoznawalne w kraju i za granicą, niejednokrotnie stanowiące podstawę do kreowania produktów turystycznych oraz innych inicjatyw turystycznych. Przykładem wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego są turystyczne szlaki drogowe, wyznaczone w oparciu o zasoby i wyróżniki kulturowe (Mikołaj Kopernik, Bitwa pod Grunwaldem, fortyfikacje z czasów I wojny światowej, Kanał Elbląski) oraz zabytkowe obiekty zaadaptowane na potrzeby usług turystycznych (np.: hotele w Rynie, Lidzbarku Warmińskim). Warunkiem wykorzystania zabytków czy ekspozowania ich walorów jest przede wszystkim zachowanie wszelkich standardów sztuki konserwatorskiej przy prowadzeniu prac,
- istotną rolę w zachowaniu i promowaniu dziedzictwa kulturowego pełnią muzea. W ciągu ostatnich lat nastąpiła poprawa funkcjonowania obiektów (nowe placówki, rozbudowa istniejących), ponadto odnotowano wzrost liczby odwiedzających muzea,

- województwo posiada duży zasób obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego (czwarta pozycja w kraju) i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Obiekty uznane za pomnik historii, to zabytki o znaczeniu ponadregionalnym, o istotnym znaczeniu dla promocji i rozwoju turystyki w województwie. W regionie ustanowiony (uchwałą rady gminy) został dotychczas tylko jeden park kulturowy. Ta forma ochrony ma szczególne znaczenie dla budowania lokalnej i regionalnej tożsamości kulturowej, ochrony krajobrazu kulturowego, zabytków oraz rozbudzania świadomości społecznej,
- władze samorządu województwa realizują działania w zakresie opieki nad zabytkami, określone odpowiednimi przepisami. Najważniejszą działalnością jest wsparcie finansowe prac prowadzonych przy zabytkach. Ponadto władze samorządu wspierają, inicjują, obejmują patronatem liczne wydarzenia i przedsięwzięcia kulturalne, artystyczne i inne związane z promowaniem i popularyzowaniem dziedzictwa kulturowego regionu. W prowadzonej przez Samorząd Województwa polityce rozwoju podnosi się znaczenie dziedzictwa kulturowego, poprzez m.in. uwzględnianie tej problematyki w regionalnych dokumentach planistycznych i strategiczno-programowych,
- dla budowania regionalnej i lokalnej tożsamości kulturowej regionu, popularyzacji, edukacji i rozbudzania świadomości społecznej w tym zakresie, obok ww. wspomnianych działalności istotne znaczenie mają również dokumenty poziomu wojewódzkiego i lokalnego (programy opieki nad zabytkami) oraz zasoby ewidencjonujące obiekty zabytkowe (rejestr zabytków nieruchomych, wojewódzka i gminne ewidencje zabytków). Szczególnie ważna jest aktualność danych oraz dostęp do baz danych zasobów.

Głównym zamierzeniem programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie.

Cele programu wynikają z art. 87 ust.2 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Uwzględniając je, sformułowano cel główny i cele szczegółowe wraz z kierunkami działań Programu. Przyjmuje się, że dziedzictwo kulturowe regionu stanowi element promocji regionu i przyczynia się do jego rozwoju gospodarczego. Istotne jest aby ochrona dziedzictwa kulturowego i przestrzeni kulturowej skorelowane były z polityką rozwoju regionalnego. Przyjęte cele zgodne są ze strategią rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego, ustaleniami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego oraz Strategią rozwoju

turystyki województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025, a także z krajowymi strategicznymi dokumentami.

Cel główny: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego.

Cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: Poprawa stanu zachowania i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego.

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego:

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (m.in.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez m.in.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez m.in.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez m.in.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa.

2.1. Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

2.2. Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

3. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

4. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: Wykorzystanie potencjału zasobów dziedzictwa kulturowego w polityce rozwoju województwa.

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3. Tworzenie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow).

1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwój istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

2.5. Utworzenie platformy informacyjnej dotyczącej działalności i oferty muzeów w regionie.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów,

wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

3.3. Eksponowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,
- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,
- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego zgodny jest z wyznaczonymi w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego (uchwała nr XXXIX/832/18 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 sierpnia 2018 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Autorzy opracowania uznali zasoby dziedzictwa kulturowego regionu, łącznie z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i krajobrazu, za istotny element budowania przewagi konkurencyjnej regionu, poprzez wykorzystanie dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych, jako świadectwa tożsamości regionalnej. Przyjęto, że jednym z priorytetów planu jest zachowanie, ochrona i wzmacnianie tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu, znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa:

- a) ochrona różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa,
- b) harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym:
 - ochrona obszarowa miejsc o wysokich walorach krajobrazu kulturowego z zachowaną strukturą przestrzenną i przeciwdziałanie procesom ich degradacji,
 - ochrona poszczególnych, ważnych dla tożsamości regionu komponentów krajobrazu kulturowego, w tym szczególnie:
 - historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, z uwzględnieniem ekspozycji zabytkowych panoram i sylwet miast oraz zespołów zabytkowych, historycznych dominant widokowych, kontynuacji i utrzymania regionalno-historycznej skali i struktury jednostek osadniczych, form zabudowy nawiązującej do tradycyjnego budownictwa,
 - kształtowanego krajobrazu rolniczego, z uwzględnieniem tradycyjnych form osadniczych, komponowanych form zieleni (aleje przydrożne, zieleń śródpolna, cmentarze m.in.) oraz obiektów małej architektury współtworzących walory krajobrazowe (m.in. kapliczki przydrożne),
 - zespołów sakralnych (sanktuaria pielgrzymkowe) z dominantą architektoniczną, widokowoprzestrzennie powiązanych z otoczeniem,
 - majątków ziemskich z zespołami rezydencjonalno-parkowymi wraz z komponowaną zielenią, siecią powiązań widokowych, historycznym rozłogiem pól,
 - budowli architektury obronnej wraz obiektami archeologicznymi (m.in.: wały, grodziska), zwykle wkomponowane w otaczające warunki naturalne,
 - zapobieganie dewastacji przestrzeni w otoczeniu zabytków oraz niekorzystnym zmianom krajobrazu, homogenizacji i zacieraniu cech fizjonomicznych krajobrazu oraz zjawiskom suburbanizacji,
- c) podtrzymywanie tradycji miejsca, kontynuację rozwiązań historycznych bądź nawiązywanie do nich,
- d) efektywne i racjonalne zagospodarowanie obiektów zabytkowych, dopuszczenie nowych funkcji do obiektów zabytkowych, pod warunkiem wykluczenia rozwiązań dysharmonijnych,

- e) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy kuchnię,
- f) rozbudowywanie oferty działalności muzealnej (m.in.: unowocześnianie form, tworzenie specjalizacji) oraz tworzenie lokalnych muzeów dla ochrony dziedzictwa ruchomego oraz niematerialnego.

W celu zachowania, zabezpieczania, ochrony i utrzymania zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego ważna jest:

- a) realizacja nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- b) podwyższenie rangi ochrony prawnej obiektów i zespołów zabytkowych o wyjątkowych i unikatowych walorach, w tym podjęcie działań w celu rozpoczęcia procedury zakwalifikowania Kanału Elbląskiego oraz zespołu katedralnego we Fromborku na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz uznania za pomniki historii sanktuariów pielgrzymkowych w Stoczku Klasztornym i Glotowie (wraz z Kalwarią), Zamku Kapituły Warmińskiej w Olsztynie, założenia urbanistycznego starego miasta z przedmieściami w Reszlu oraz wsi Gietrzwałd wraz sanktuarium pielgrzymkowym,
- c) utworzenie parków kulturowych, obejmujących szczególnie cenne elementy dziedzictwa kulturowego regionu m.in.: założenia pałacowo-parkowe, wsie historyczne, fortyfikacje nowożytne, budowle inżynierskie i zabytki archeologiczne,
- d) dla poniższych miejscowości, obszarów i obiektów rekomenduje się utworzenie parków kulturowych:
 - Kwitajny, gm. Pasłęk – zespół pałacowo-parkowy wraz z folwarkiem, wsią folwarczną i kościołem,
 - Szymbark, gm. Iława – zespół rezydencjonalno-parkowy wraz z założeniem folwarcznym i kształtowanym krajobrazem rolniczym,
 - Kadyny, gm. Tolkmicko – zespół pałacowo-parkowy wraz z folwarkiem, wsią i pozostałościami dawnej manufaktury,
 - Hejdyk, gm. Pisz – drewniana zabudowa wsi,
 - Klon, gm. Rozogi – drewniana zabudowa wsi,
 - Jelonki, gm. Rychliki – układ ruralistyczny z zachowaną tradycyjną zabudową, domy podcieniowe oraz infrastruktura związana z Kanałem Elbląskim,
 - Łęcze, gm. Tolkmicko – układ ruralistyczny wraz z tradycyjną zabudową charakterystyczną dla regionu Powiśla,
 - Zabrost Wielki, gm. Węgorzewo – przykład kompleksowej odbudowy wsi z początku XX w. wykorzystującej idee architektury regionalnej,
 - Anuszewo, gm. Pisz – zachowana w oryginalnym stanie wieś mazurska z drewnianą zabudową,
 - Pilwa, gm. Węgorzewo – układ wsi i zabudowa charakterystyczna dla budownictwa lat 20-tych XX w.,

- Gałkowo, Wojnowo, Kadzidłowo, Iwanowo i Zameczek, gm. Ruciane-Nida – wsie związane z osadnictwem i kulturą starowierców,
 - Giżycko – Wyspa Giżycka z zespołem Twierdza Boyen,
 - Faryny, gm. Rozogi – historyczna zabudowa wsi,
 - Weklice, gm. Elbląg – kompleks obronny,
 - Markajmy, gm. Lidzbark Warmiński – kompleks obronny,
 - Próchnik-Lęcze, gm. Elbląg/Tolknicko – kompleks grodzisk,
 - Piórkowo, gm. Płoskinia – cmentarzysko kurhanowe,
 - Kwietniewo, gm. Rychliki – zespół grodzisk Świąty Gaj,
 - Truso – Janowo Pomorskie, gm. Elbląg – wczesnośredniowieczna osada portowo-handlowa nad Jeziorem Drużno,
 - okolice Tolkmicka – grodzisko, pozostałość umocnień obronnych oraz dróg,
 - okolica leśniczówki Marszałki, gm. Srokowo – system obronny w postaci wałów i rowów,
 - Staświny, gm. Miłki – grodzisko,
 - strefa: Bukwałd, Cerkiewnik, Barczewko, Barczewo, Bartąg, pow. olsztyński – zespół grodzisk,
 - Stańczyki, gm. Dubeninki – mosty,
 - Morąg, Osiedle Zatorze – zespół architektoniczny z lat 20-tych XX wieku,
- e) realizacja programów opieki nad zabytkami,
- f) podejmowanie działań (m.in.: rewaloryzacja, rewitalizacja, modernizacja, adaptacja do nowych funkcji) w zakresie obiektów i zespołów zabytkowych oraz ich najbliższego otoczenia w celu zachowania tożsamości kulturowej miejsca,
- g) przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom mającym wpływ na stan obiektów i zespołów zabytków, z uwzględnieniem m.in.: suburbanizacji, presji i ekspansji inwestycyjnej, zmian sposobów użytkowania obiektów, funkcji i charakteru otoczenia, komercjalizacji zabytków,
- h) zachowanie, utrzymywanie i porządkowanie zabytkowych terenów zieleni urządzonej,
- i) zarządzanie zasobem zabytków archeologicznych w celu zapewnienia im przetrwania, udostępnienie obiektów archeologicznych o walorach krajobrazowych i ekspozycyjnych, przez opracowanie planów ochrony i udostępnienia poszczególnych obiektów, tworzenie szlaków dziedzictwa archeologicznego oraz parków kulturowych, z zachowaniem zasad harmonijnego wkomponowania i wyeksponowania obiektów w krajobrazie danego obszaru,
- j) ochrona i zachowanie dóbr kultury współczesnej, podkreślających specyficzne, współczesne cechy krajobrazu kulturowego regionu.
- Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych powinno być realizowane przez:

- a) efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem i zachowaniem substancji zabytkowej wraz z kontekstem krajobrazowym,
- b) dostosowanie użytkowania oraz zagospodarowania otoczenia zapewniające zachowanie, eksponowanie i udostępnianie obiektów i przestrzeni publicznych o wybitnych walorach kulturowych,
- c) podejmowanie działań rewitalizacyjnych, konserwacyjnych, promocyjnych i adaptacyjnych w obiektach i ich otoczeniu w celu utrzymania i wykorzystania potencjału kulturowego dla rozwoju funkcji turystycznej,
- d) realizowanie kulturowych szlaków turystycznych prezentujących walory i elementy dziedzictwa kulturowego regionu,
- e) wykorzystanie kulturowych wyróżników regionu do promocji regionu czy kreowania nowych produktów turystycznych.

4.2.3. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 roku

Założenia powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego odwołują się do ogólnych treści przyjętych w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do 2025 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XXXVIII/553/13 z dnia 25 czerwca 2013 r.). W/w dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

4.2.4. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego „Warmińsko-mazurskie 2030”

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2030 przyjęta została uchwałą nr XIV/243/20 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 18 lutego 2020 r.

Podobnie jak poprzednia strategia rozwoju województwa, opracowanie to nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. W analizie SWOT jako jedno z mocnych stron wskazywane jest materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, w tym o znaczeniu europejskim, wynikające z różnorodności narodowościowej i etnicznej regionu. Założono również wykorzystanie dziedzictwa kulturowego

do realizacji jednego z celów operacyjnych pn „Ukształtowana tożsamość”. Jednym z kierunków działań ma być ugruntowanie wiedzy o województwie warmińsko-mazurskim, czyli:

- a. wsparcie badań, inwentaryzacji i ochrony oraz odpowiedzialnego udostępniania zasobów materialnych dziedzictwa kulturowego (m.in. stanowisk archeologicznych, założeń pałacowo-parkowych, obiektów sakralnych, cmentarzy) na cele edukacyjne oraz tworzenie w oparciu o nie produktów turystycznych (w tym ścieżki edukacyjne);
- b. działania na rzecz zachowania i popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (w tym: gwara, tańce ludowe, tradycje, wierzenia, zawody tradycyjne);
- c. krzewienie wiedzy o regionie ze szczególnym nastawieniem na wykorzystanie technologii cyfrowych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Samorząd powiatu giżyckiego nie jest zobowiązany do opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ani studium uwarunkowań i rozwoju przestrzennego terenu powiatu.

5.1.1. Program zrównoważonego rozwoju powiatu giżyckiego

Zintegrowany program zrównoważonego rozwoju powiatu giżyckiego został przyjęty uchwałą nr XII/83/2003 Rady Powiatu w Giżycku z dnia 25 listopada 2003 r. oraz zmieniony uchwałą nr XLII/328/2006 Rady Powiatu w Giżycku z dnia 30 maja 2006 r.

Omawiany dokument we wstępie do części poświęconej walorom kulturowym powiatu wymienia jego zasoby, podając wykaz obiektów zabytkowych uznanych przez autorów opracowania za najciekawsze. Brak jednak w przytaczanym wykazie informacji o kryteriach wyboru.

W dalszych partiach części poświęconej zasobom dziedzictwa kulturowego omawiany jest stan zachowania zabytków. Autorzy słusznie zwracają uwagę, że stan zachowania dziedzictwa kulturowego zależy od indywidualnego użytkownika obiektu, jego dyscypliny w stosowaniu się do zasad konserwatorskich oraz ogólnej świadomości społecznej ludności lokalnej. Podkreślany jest także fakt, iż dysharmonię w krajobrazie kulturowym powoduje nadmierna i niekontrolowana rozbudowa bez planów urbanistycznych, wykorzystująca nowoczesne materiały i formy architektury, niezgodne z tradycjami historycznymi regionu.

Przyjęta w omawianym dokumencie wizja rozwoju powiatu giżyckiego zakłada, że głównym czynnikiem rozwoju są i pozostaną walory przyrodnicze i bogactwo kulturowe powiatu - rozwijana baza turystyczna będzie uwzględniać te aspekty czyniąc powiat zadbanym, bezpiecznym i przyjaznym dla osób przyjezdnych i mieszkańców.

„Pole działania władz powiatowych i gminnych w zakresie realizacji tego celu powinno zawierać się w szeroko pojętej dbałości o spuściznę kulturową, mającą korzenie w wielonarodowej społeczności zamieszkującej obszar obecnego powiatu giżyckiego. Opieką należy otoczyć zarówno tradycje kulturowe poszczególnych nacji, jak również zachowane budynki i budowle oraz środowisko przyrodnicze w postaci fauny i flory.

Realizacja zadań kulturowych na terenie powiatu opierać się powinna na wspieraniu animatorów kultury oraz entuzjastów i społeczników, dzięki którym zarówno poszczególne gminy, jak i cały powiat mogłyby utrzymać wysoką pozycję w zakresie kultury. Samorząd, zarówno powiatowy

jak i gminny podejmuje szereg działań na rzecz poprawy wyglądu architektonicznego wznoszonych i istniejących budowli. Należy jednak zwrócić uwagę na potrzebę systematycznych działań na rzecz konserwacji figurujących w rejestrze zabytków (budynków mieszkalnych, gospodarczych, kościołów, budowli techniki itp.). Szczególną opieką należy objąć elementy architektury charakterystycznej tylko dla terenu powiatu (zabudowania dworskie i folwarczne, urządzenia hydrotechniczne i obronne). W zakresie budownictwa i architektury krajobrazu należy podjąć działania na rzecz:

- zaniechania lokalizacji i rozbudowy obiektów uciążliwych dla otoczenia;
- ochrony przed zabudową terenów szczególnie cennych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym;
- harmonizowania zabudowy i urządzeń technicznych z otaczającym krajobrazem;
- objęcia szczególną opieką i ochroną zabytków architektury i przyrody.

Poprawie wykorzystania istniejących zasobów sprzyjać będzie ich dobry stan techniczny oraz szeroka promocja w ramach „lokalnego produktu”. Znaczącą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym powiatu giżyckiego może odegrać stworzenie wizerunku Giżycka jako miasta wielu kultur. Aby jednak taki wizerunek wykreować, koniecznym staje się zacieśnianie już istniejących więzi pomiędzy istniejącymi w powiecie grupami, zarówno na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej, kulturowej, jak i ekumenicznej.

Jedynie zintegrowane społeczeństwo może wspólnie planować i osiągać zamierzone cele. Aby taka społeczność na terenie powiatu giżyckiego powstała, lokalne władze powinny położyć silny nacisk na działalność mającą na celu nawiązanie silniejszych więzi pomiędzy związkami i stowarzyszeniami narodowościowymi.

Nawiązywanie bezpośrednich społecznych i gospodarczych kontaktów partnerskich może zaowocować tworzeniem nowych instytucji, jednostek gospodarczych i kontaktów handlowych. Ponadto bliskość granicy stwarza szanse na rozwój i wymianę handlową z Obwodem Kaliningradzkim. Taka współpraca transgraniczna może okazać się ważnym elementem procesów integracji, stanowi bowiem ważny element polskiej polityki zagranicznej.

Rozwój społeczny i gospodarczy każdego obszaru, niezależnie od położenia geograficznego, zależy od stopnia utożsamiania się jego mieszkańców z miejscem zamieszkania i życia. Jedynie identyfikujący się ze swoim miejscem zamieszkania, pracy i życia codziennego mieszkańcy - stanowiąc spójny organizm społeczny - są w stanie realizować założenia planu rozwoju społeczno-gospodarczego. Aby ten stan w społeczeństwie osiągnąć konieczne jest prowadzenie działalności edukacyjnej wśród mieszkańców, umacnianie w społecznościach poszczególnych gmin chęci zachowania i kultywowania tradycji regionu oraz, co najważniejsze, podejmowania ścisłej współpracy (partnerstwa) na różnych poziomach społecznych. Osiągnięcie pełnej identyfikacji społecznej

z miejscem zamieszkania sprzyjać będzie ograniczeniu zjawiska migracji młodych mieszkańców powiatu poza jego granice.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu z uwzględnieniem zabytków o najwyższym znaczeniu

5.2.1. Zarys historii terenu powiatu

Powiat giżycki położony jest we wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich. Siedzibą powiatu jest miasto Giżycko. Na terenie powiatu znajduje się ponad 110 jezior, w tym najbardziej znany kompleks Jezioro Mamry i Niegocin. Centrum szlaku wodnego znajduje się w Giżycku, stolicy powiatu, skąd utrzymywane są połączenia statkami pasażerskimi z Węgorzewem, Mikołajkami i Rucianem-Nidą.

Najstarszych śladów działalności ludzkiej na terenie dzisiejszego powiatu giżyckiego dostarczają badania archeologiczne, w szczególności rozpoznanie powierzchniowe w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ich wyniki wskazują, że w najstarszych okresach, w epoce kamienia i w epoce brązu, osadnicy preferowali wyniesienia nad brzegami jezior. Z terenu powiatu giżyckiego pochodzi najstarszy odnaleziony dotychczas ślad działalności człowieka – róg renifera ze śladami obróbki, wydobyto z warstw piasku datowanych na okres sprzed około 15 tysięcy lat nad jeziorem Popówka Mała. Od wczesnej epoki żelaza po czasy Zakonu Krzyżackiego teren ten zamieszkiwany były przez plemiona zachodniobałtyjskie. We wczesnej epoce żelaza wznoszono na tym terenie m.in. tak zwane osady nawodne (budowane na wbitych w dno drewnianych palach lub na sztucznie usypanych wyspach) zwane palafitami.

Pierwsze informacje o terenie dzisiejszego powiatu giżyckiego w źródłach pisanych pochodzą z drugiego stulecia naszej ery, z pism Tacyta i Ptolemeusza z Aleksandrii. W ten sposób na europejską arenę dziejów weszły m.in. zachodniobałtyjskie plemiona Galindów.

W latach 1277–1283 obszar Krainy Wielkich Jezior Mazurskich opanował Zakon Krzyżacki. Głównym ośrodkiem osadniczym znajdowała się wówczas w okolicach dzisiejszego Giżycka. Około 1340 na brzegu Kisajna rycerze zakonni wzniesli gród obronny nazwany Letzenburg, jak nazwał to miejsce wielki mistrz Dytryk von Altenburg w dokumencie określającym podział ziem dawnej Galindii między Angirburg (czyli Węgorzewo) a Letzenburg.

Z kolei Jan Plastwich, twórca pierwszej kroniki warmińskiej podaje, że „nad wielkim jeziorem imieniem Nabentine, które jest na pół mili od tej strony Leiczen w stronę Litwy”(tzn. pół mili na wschód od Leiczen, czyli Letzenburg) miał swoją siedzibę król galindzki Ysegups. Mniej więcej w okolicach roku 1392 gród relokowano właśnie tam, gdzie prawdopodobnie miał swoją siedzibę, czyli nad brzeg rzeki łączącej Niegocin z Kisajnem (dzisiejszy Kanał Łuczański) w miejsce, gdzie stoi obecnie. Zamek częściowo dotrwał do czasów współczesnych i został zaadaptowany na hotel.

W XVIII w. okolice starego zamku na dzisiejszej Pięknej Górze nazywano Alt Lötzen lub Alt-Lötzischen Schanze, w języku polskim Stary Lec, natomiast w XIX w. Stari Zamek.

W połowie XV stulecia pod osłoną zamku zaczęła powstawać osada, założona przez osadników mazowieckich, zwana Nową Wsią. Mieszkańcy zobowiązani byli do daniny oraz innych powinności na rzecz zamku oraz do utrzymywania mostu na drodze przy Niegocinie. Z owych czasów zachował się wystawiony w 1475 r. dokument lokacyjny, zmieniający prawo magdeburskie, którym dotychczas rządziła się Nowa Wieś, na prawo chełmińskie, podpisany przez komtura z Pokarmina – Bernarda von Balzhofena.

Na mocy pokoju toruńskiego, okolice dzisiejszego powiatu giżyckiego stanowiły część Królestwa Polskiego jako lenno we władaniu krzyżackim. W 1525 r. wielki mistrz Albrecht Hohenzollern sekularyzował zakon krzyżacki, przyjął protestantyzm i ustanowił w Prusach świeckie księstwo, związane zależnością lenną z Królestwem Polskim. Zamek Lötzen stał się siedzibą starostów książęcych.

W czasie potopu szwedzkiego, po klęsce w bitwie pod Prostkami, gdzie posiłkujące Szwedów wojska pruskie uległy wojskom hetmana Wincentego Gosiewskiego, na Mazury wtargnęły wspierające Polaków oddziały litewskie i tatarskie. Liczne wsie w okolicach dzisiejszego Giżycka, w tym samo miasto Tatarzy zaatakowali 10 lutego 1657 r., puszczając je z dymem. Po tym zdarzeniu, wiele miejscowości, w tym miasto w zasadzie przestało istnieć.

Na mocy postanowień traktatów welawsko-bydgoskich z 1657 r. Polska utraciła zwierzchnictwo nad regionem, który odtąd stał się częścią państwa brandenbursko-pruskiego, przekształconego w 1701 r. w Królestwo Prus.

Lötzen było wówczas najbiedniejszym miasteczkiem Prus Książęcych. W wyniku wielkiej epidemii dżumy w latach 1708-1711 zmarła prawie cała ludność miasta oraz wsi dzisiejszego powiatu giżyckiego. Najbardziej znana jest historia pastora Jana Sartoriusa z Rydzewa uwieczniona malowidłem na desce, obecnie przechowywanym w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Portret epitafijny rodziny Sartorius powstał prawdopodobnie w 1710 roku. Namalowany został przez nieznanego z nazwiska malarza miejscowego. Fundatorem epitafium był Sartorius. Na obrazie artysta przedstawił pastora z żoną oraz siedmiorgiem dzieci, które zmarły na dżumę w ciągu jednego tygodnia w październiku 1710 roku. Obraz wypełniony jest szerokim otokiem ze stylizowanych liści i czerwonych pączków, wśród których, w górnym prześwicie widnieje wiersz napisany przez pogrążonego w żalobie ojca.

Wiek później, w latach 1807–1812 Lötzen i okoliczne wsie leżały na drodze przemarszu wojsk rosyjskich i wojsk Napoleona. Od czerwca 1807 Lötzen zostało zajęte przez polskich ułanów i w mieście stacjonowały dwa polskie korpusy: generała Józefa Zajączka i Jana Henryka Dąbrowskiego.

Po wojnach napoleońskich przeprowadzono reformę administracji, która znosiła poddaństwo chłopów i zlikwidowano przymus cechowy. Dokonano także zmian w podziale terytorialnym Prus. Do 1820 r. siedzibą władz powiatowych był Ryn. Od tej pory starosta powiatowy zarządzał powierzonym sobie obszarem z zamku w Lötzen.

Druga połowa XIX stulecia przyniosła znaczny rozwój okolicom ówczesnego Lötzen. W latach 1843–1851 przeprowadzono wielkie roboty publiczne przy budowie twierdzy im. Ludwiga Leopolda Hermanna von Boyena, dając zatrudnienie wielu mieszkańcom. W latach 1854–1857 wielkie jeziora mazurskie połączono siecią kanałów, umożliwiającą regularną żeglugę. Powstała również sieć dobrych dróg bitych. Przez teren obecnego powiatu przeprowadzono linię kolejową łączącą Prostki z Królewcem. Z rozmachem zaczęło rozwijać się szkolnictwo, tak w mieście jak i we wsiach regionu. Dobra passa zakończyła się wraz z wybuchem I wojny światowej. Teren obecnego powiatu giżyckiego dwukrotnie w 1914 i na początku 1915 r. stał się areną walk. Dużą rolę odegrała twierdza Boyen, bezskutecznie oblegana przez oddziały armii rosyjskiej. W dwóch bitwach nad jeziorami mazurskimi, jesienią 1914 i zimą 1915, w Lötzen mieściła się kwatera główna marszałka Paula von Hindenburga, późniejszego prezydenta Rzeszy.

W dwudziestoleciu międzywojennym Lötzen stało się kurortem. Uruchomiono regularną żeglugę pasażerską na Wielkich Jeziorach Mazurskich. W mieście rozbudowano sieć hoteli i pensjonatów, restauracji i kawiarni. Zbudowano przystań jachtową i pływalnię nad Niegocinem. Na okolicznych jeziorach organizowano liczne regaty wioślarskie, żeglarskie i bojerowe. Skorzystały na tym również inne miejscowości regionu. W wielu wsiach wzniesione zostały budynki zajazdów przeznaczonych do obsługi ruchu turystycznego.

1 września 1939 niemieckie jednostki garnizonu Lötzen zaatakowały polskie umocnienia w rejonie Narwi. W latach 1941–1944 miasto było siedzibą dowództwa naczelnego tzw. „Osttruppen”, dowodzonego przez płk. Reinharda Gehlena, twórcy służb wywiadowczych Niemiec. Wojna przyszła do miasta nad Niegocinem pod koniec grudnia 1944 wraz z pierwszymi nalotami lotnictwa Armii Czerwonej. Atak po lodzie od strony jeziora całkowicie zaskoczył oddziały niemieckie i zmusił je do poddania. Miasto zostało zdobyte przez jednostki 44 korpusu z 31 armii III Frontu Białoruskiego (na miejscowym cmentarzu pochowano 1715 żołnierzy radzieckich. Przez cztery kolejne miesiące Lötzen było niszczone i plądrowane przez żołnierzy radzieckich i polskich szabrowników.

Po zakończeniu II wojny światowej w 1946 r. Komisja Ustalania Nazw Miejscowości nadała miastu Giżycko nazwę pochodzącą od nazwiska ewangelickiego kaznodziei i działacza ruchu mazurskiego Gustawa Gizewiusza (Giżyckiego). Wówczas to Giżycko wraz z powiatem znalazło się w obrębie województwa olsztyńskiego. Jednakże w 1975 r. zlikwidowano powiat giżycki, natomiast miasto włączono w obszar województwa suwalskiego.

7 sierpnia 1999 r. na mocy wprowadzonej ustawy powstało 308 powiatów i 65 miast na prawach powiatu, tym samym został powołany powiat giżycki. Początkowo w powiecie giżyckim funkcjonowało dziesięć jednostek samorządowych gminnych. 1 stycznia 2002 r. z powiatu giżyckiego został wydzielony powiat węgorzewski oraz częściowo powiat gołdabski.

Herb powiatu giżyckiego nawiązuje do historycznego herbu uchwalonego w 1818 r. i jest to wyraźna analogia do herbu starostwa ryńskiego. W polu górnym zielonym znajduje się głowa jelenia, pole dolne to szachownica biało-błękitna (pierwotnie czarno-biała). Zmieniono też barwę tła – z granatowego na zielony, tym samym nawiązując do walorów krajobrazowych tego obszaru.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy województwa warmińsko-mazurskiego jest określony przez historyczne formy osadnicze. Pierwotna struktura, związana z pruską organizacją plemienną została w znacznej części zatarta. Zachowana do dnia dzisiejszego sieć osadnicza oraz jej formy przestrzenne ukształtowane zostały w okresie planowej i systematycznej akcji kolonizacyjnej, prowadzonej najpierw przez państwo krzyżackie, później pruskie. Podstawowe, historyczne typy rozplanowania wsi, jakie występują w regionie to owalnica i ulicówka. We wsiach założonych na planie owalnicy zabudowa usytuowana jest wzdłuż dwóch, łączących się przy wjeździe i wyjeździe dróg opasujących owalny, pierwotnie pusty plac. W przypadku ulicówki zabudowa ciągnie się wzdłuż drogi wiejskiej, po obu jej stronach. W okresie średniowiecza wsie lokowano tu najczęściej na planie owalnicy, znacznie rzadziej na planie ulicówki.

Zarówno ulicówki, jak i owalnice rozrastały się i przekształcały w ciągu wieków. W ten sposób powstały wielodrożnice – wsie, w których pierwotny układ został wzbogacony o szereg poprzecznych dróg czy rozwidleń. Jednak najpoważniejsze zmiany w krajobrazie osadniczym Mazur zaszły w wieku XIX. Było to związane z reformami agrarnymi z pierwszej połowy tego stulecia, uwłaszczeniem chłopów i separacją gruntów oraz parcelacją majątków ziemskich. W toku tych procesów część gospodarstw przeniosła się poza obszar zwartej zabudowy, tworząc tak zwane kolonie, znajdujące się w większym lub mniejszym oddaleniu od wsi. Ponadto w krajobrazie rolniczym pojawiły się nowe jednostki osadnicze, jakimi były osiedla zakładane na początku XX w. na terenach poparcelacyjnych. Nowym elementem były też osiedla domów przeznaczone dla pracowników niewielkich zakładów produkcyjnych (cegielnie, tartaki), względnie wznoszone w ramach realizacji programu taniego budownictwa mieszkaniowego, promowanego przez państwo. Były to zwarte i regularne układy, świadomie kształtowane jednostki przestrzenne.

Zabudowa wiejska w województwie warmińsko-mazurskim jest drewniana i murowana, z przewagą tej ostatniej. Już na początku XX w. typowym elementem wiejskiej zabudowy stał się murowany budynek mieszkalny, z murowanymi lub drewniano-murowanymi zabudowaniami gospodarczymi.

W przypadku zabudowy drewnianej najbardziej powszechna była konstrukcja zrębowa. Budynki murowane można podzielić na dwa ogólne typy: budynki tynkowane oraz budynki wznoszone z czerwonej, licowej cegły. Te ostatnie stały się charakterystycznym elementem pejzażu Warmii i Mazur. Istotnym elementem zespołów ruralistycznych są obiekty kultu – świątynie ewangelickie, obecnie w przewadze rzymskokatolickie. Równie istotnym i powszechnym w całym regionie elementem krajobrazu wiejskiego są pomniki upamiętniające mieszkańców parafii poległych w czasie I wojny światowej, wykonywane w formie tablic, kamieni czy większych form przestrzennych, najczęściej obsadzone szlachetnymi gatunkami drzew. Ważnym elementem zabudowy wsi są obiekty o funkcjach publicznych lub usługowych, zazwyczaj wyróżniające się formą oraz sposobem zagospodarowania otoczenia. Należą do nich przede wszystkim plebanie, poczty, karczmy, zajazdy, kuźnie, szkoły, dróżniczówki, remizy strażackie i posterunki graniczne. Większość tych obiektów – wyłączając plebanie i niektóre budynki szkolne – straciła swoje historyczne funkcje. Adaptacja budynków do nowych potrzeb pociągnęła za sobą daleko idące przekształcenia formy, czasami prowadzące do całkowitego zatarcia pierwotnego kształtu i funkcji. Niektóre, nieużytkowane, zginęły całkowicie z pejzażu wsi.

Elementem kształtującym krajobraz wiejski jest sieć drogowa, kolejowa oraz infrastruktura gospodarczo-przemysłowa. Historyczna sieć dróg, w swoim zasadniczym zrębie została ukształtowana w czasach średniowiecza. Od XVIII w. drogi w Prusach obsadzone były drzewami. W XIX w. wytyczając i budując nowe drogi, wzorem starych obsadzano je drzewami. W ten sposób powstała charakterystyczna dla krajobrazu Mazur sieć alei przydrożnych, stanowiąca jeden z wyróżników regionu. Sieci drogowej towarzyszyła odpowiednio zorganizowana infrastruktura, wiadukty i mosty często, drogowskazy tj. wysokie ciosane kamienie na rozstajach dróg, rzędy ciosanych kamieni na poboczach dróg.

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego powiatu giżyckiego są cmentarze - przykościelne, parafialne, wiejskie, rodzinne oraz wojenne. Cmentarze sytuowano najpierw przy kościołach, a od końca XVIII wieku lokalizowano je poza wsią. Zwykle otoczone były szpalerami drzew i cechował je regularny układ kwater. Obok cmentarzy parafialnych, dla Mazur typowe są cmentarze wiejskie i rodzinne oraz, w przypadku majątków ziemskich cmentarze rodowe. Z walkami w latach 1914-1915 związane są natomiast cmentarze wojenne żołnierzy armii niemieckiej i rosyjskiej oraz pomniki ku czci mieszkańców wsi lub parafii, którzy polegli na frontach Wielkiej Wojny.

Integralną częścią zabudowy były zespoły zieleni. Zieleń zakładana przy kościołach, obiektach użyteczności publicznej, na cmentarzach. W każdej zagrodzie zakładany był również ogród, obok warzywnego również ozdobny. Elementem zagospodarowania zielenią są również aleje przydrożne, bardzo charakterystyczne i czytelne w krajobrazie. Wprowadzane nakazem państwowym, w pierwszej kolejności zakładane był wzdłuż głównych tras komunikacyjnych, potem wzdłuż dróg o znaczeniu

lokalnym. Towarzyszyły również drogom łączącym majątki z folwarkami. Zwykle aleje dochodziły do granicy wsi. W zadrzewieniach alejowych stosowano gatunki drzew długowiecznych, dobrze znoszących tutejsze warunki klimatyczne, m.in. dąb, jesion, lipa, grab, klon, brzoza.

5.2.3. Zabytki ruchome oraz zabytki w zbiorach muzealnych

W świetle obowiązujących przepisów zabytek ruchomy to przedmiot, jego części lub zespół, będący dziełem człowieka lub związany z jego działalnością i stanowiący świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Centralną ewidencją zabytków ruchomych prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Zabytki ruchome na terenie powiatu giżyckiego znajdują się w obiektach sakralnych, stanowią wyposażenie kościołów. Wykaz zabytków ruchomych z terenu powiatu giżyckiego znajduje się w zasobach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie. Ze względów bezpieczeństwa, szczegółowe wykazy zabytków ruchomych znajdujących się na danym terenie mogą być udostępniane jedynie osobom upoważnionym.

Na terenie powiatu giżyckiego nie ma instytucji muzealnych ujętych w wykazie muzeów prowadzonym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, gromadzących i eksponujących zabytki ruchome.

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to „zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”.

Podziału zabytków archeologicznych (stanowisk archeologicznych) można dokonywać stosując różne kryteria, takie jak chronologia bądź funkcja. Z uwagi na problemy ochrony konserwatorskiej oraz wszelkiego rodzaju zagrożenia należy stosować podział na:

- stanowiska płaskie (cmentarzyska, osady, obozowiska) – jest to najtrudniejsza grupa stanowisk jeżeli chodzi o ich ochronę z uwagi chociażby na miejsce ich zalegania – przeważnie na obszarach podlegających różnym działaniom inwestycyjnym oraz działalności rolniczej;

- stanowiska o własnej formie terenowej (grodziska, strażnice, wały, kurhany, kopce). Są one przeważnie dobrze widoczne w terenie i znane lokalnym społecznościom. Mimo to również ten rodzaj stanowisk podlega działaniom destrukcyjnym;

- nawarstwienia kulturowe w obrębie starych miast, układów urbanistycznych i ruralistycznych.

Województwo warmińsko-mazurskie, jeżeli chodzi o formy zagrożenia jak też ich intensyfikację, nie odbiega w sposób zasadniczy od innych regionów. Oprócz naturalnej erozji podłoża glebowego, będącej czynnikiem praktycznie niezależnym od człowieka, występują zagrożenia, których człowiek jest głównym inicjatorem i jednocześnie sprawcą, a do których z pewnością należą: erozja i niszczenie stanowisk na skutek głębokiej orki na terenach rolniczych; działania inwestycyjne związane z budową i rozbudową współczesnej infrastruktury (systematyczne poszerzanie zabudowy zarówno w obrębie przestrzeni miejskich, jak też i wiejskich, budowa i modernizacja dróg, rozwój przemysłu i turystyki); coraz intensywniejszy i zakrojony na szeroką skalę proces nielegalnych poszukiwań z użyciem wykrywaczy metalu, często o charakterze komercyjnym i kolekcjonerskim, powodujący w wielu wypadkach całkowite zniszczenia stanowisk do tej pory niezagrożonych; coraz intensywniejsza eksploatacja surowców naturalnych (żwiru, piasku, itp.), w niektórych przypadkach przebiegająca w sposób nielegalny.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Aktualnie zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych w miastach są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych. Wysoki stopień zurbanizowania miasta nakazuje szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w jego obrębie.

Do rejestru zabytków z terenu gmin powiatu giżyckiego wpisanych zostało dwanaście stanowisk archeologicznych, w tym dwa zespoły (por. wykaz poniżej).

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ PRZEZ WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WOJEWÓDZTWA WAR.-MAZ.		
Jeziorko	grodzisko obwałowane	nr rej. C-026 z 28.11.1949 r.
Kamionki	grodzisko wczesnośredniowieczne	nr rej. C-282 z 3.07.2009 r.
Kamionki	trzy kurhany	nr rej. C-286 z 20.08.2010 r.
Knis	kurhan kultury kurhanów zachodniobałtyjskich (kurhan zachodni) z wczesnej epoki żelaza	nr rej. C-285 z 24.05.2010 r.

Marcinowa Wola	zespół osadniczy	nr rej. C-258 z 11.12.2002 r.
Orło	kopiec strażniczy	nr rej. C-027 z 28.11.1949 r.
Paprotki	cmentarzysko ciałopalne kultury bogaczewskiej i grupy olsztyńskiej z okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów	nr rej. C-196 z 20.10.1995 r.
Paprotki	zespół osadniczy (mezolit – okres wpływów rzymskich)	nr rej. C-265 z 9.01.2003 r.
Paprotki	osada w wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów	nr rej. C-261 z 11.12.2002 r.
Ryn	kopiec strażniczy	nr rej. C-257 z 11.12.2002 r.
Staświny	grodzisko „Święta Góra”	nr rej. 029 z 28.11.1949 r.
Wrony	grodzisko „Piękna Góra”	nr rej. C-252 z 19.06.1999 r.
Wydmyny	zespół osadniczy i cmentarzysko	nr rej. C-266 z 23.01.2003 r.

Opracowano na podstawie materiałów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

5.2.5. Dziedzictwo niematerialne

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest jedną z podstaw kształtowania tożsamości społeczeństwa, społeczności regionalnych i lokalnych oraz jednostek. Przetrawanie dziedzictwa niematerialnego jest warunkiem zachowania zróżnicowania kulturowego, szczególnie we współczesnym, globalizującym się panspołeczeństwie. Wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego dostrzeżona została przez UNESCO, które w 2003 r. uchwaliło Konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa, opracowując jednocześnie jego spójną definicję:

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również

odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, w rozumieniu Konwencji UNESCO, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Wyodrębnione przez UNESCO dziedziny zostały po wejściu w życie Konwencji w naszym kraju w dniu 16 sierpnia 2011 r. przeformułowane przez działający przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zespół ds. Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego definiując polskie dziedzictwo niematerialne jako:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Głównym składnikiem niematerialnego dziedzictwa kulturowego są przekazane nam przez przeszłe pokolenia nieuchwytne przejawy tego, co tworzy naszą grupową, narodową, etniczną bądź religijną tożsamość. Do zjawisk tych należą praktyki, wiedza, wyobrażenia, idee i wartości, umiejętności, przekazy, ale też związane z nimi przedmioty czy też miejsca. Wiedza na ten temat została nam przekazana przez naszych dziadków, rodziców, w szkole, w trakcie świąt i uroczystości.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest z jednej strony tradycyjne, z drugiej zaś współczesne i żywe, stanowiąc konglomerat odziedziczonych tradycji przeszłości, ale także współcześnie, twórczo przekształcanych praktyk, w których uczestniczymy jako przedstawiciele różnych grup społecznych i kulturowych. Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie stanowiąc ogniwo łączące naszą teraźniejszość z przeszłością naszych przodków i przyszłością naszych dzieci. Tak długo jak w żywych, zmieniających się przejawach dziedzictwa niematerialnego pozostanie ten sam rdzeń znaczeniowy kodujący nasz system wartości tak długo przetrwa nasza tożsamość.

Biorąc pod uwagę odmiennność krajobrazową oraz uwarunkowania historyczne terenu województwa warmińsko-mazurskiego, został stworzony po 1945 r., obecnie uznawany już za tradycyjny, podział na trzy części. Pierwszy region to Powiśle, druga kraina to historyczna Warmia, trzecia to Mazury. Wydarzenia II wojny światowej stały się przyczyną wymiany ludności. Obecnie brak jest zwartych

grup dawnych mieszkańców, którzy mogliby przedłużyć dawną bogatą kulturę niematerialną. Na ich miejsce napłynęli mieszkańcy Kresów Wschodnich, przede wszystkim z terenów Łemkowszczyzny, Wileńszczyzny, Grodzieńszczyzny. Południową część regionu w zwartych grupach zasiedlili mieszkańcy sąsiednich Kurpiów oraz północnego Mazowsza. W wyniku Akcji Wisła, przede wszystkim północne części regionu, zasiedliła ludność ukraińska, która została zmuszona do opuszczenia Polski południowo-wschodniej. Osiedleńcy przenieśli na Warmię i Mazury swoje zwyczaje

i tradycje. Przy muzeach, ośrodkach i domach kultury skupiają się liczni twórcy ludowi oraz działają zespoły kultywujące tradycje ludowe. Działalność ta jest efektem zróżnicowania etnograficznego regionu. Według ogólnopolskiej bazy danych prowadzonych przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych, na terenie Warmii i Mazur odnotowanych jest 430 twórców zajmujących się malarstwem, rzeźbą, ceramiką, kowalstwem, plecionkarstwem, haftem, koronkarstwem, tkactwem, krawiectwem, plastyką obrzędową. Dla kultywowania wartości kultury niematerialnej wnoszonej przez te grupy konieczne jest wsparcie działań prowadzonych przez różne placówki oraz stwarzanie warunków sprzyjających dalszemu rozwojowi. Konieczne jest zintensyfikowanie opieki i doradztwa merytorycznego nad funkcjonującymi na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zespołami folklorystycznymi oraz twórcami ludowymi. Najistotniejsza jednak jest regularna opieka nad często ostatnimi świadkami dawnej tradycji subregionalnej.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony zabytków w Polsce są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Obejmowanie ochroną prawną obiektów zabytkowych poprzez wpis do rejestru zabytków reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przy czym zgodnie z art. 140 oraz 142 w/w ustawy zachowują swoją ważność decyzje wydane na mocy przepisów obowiązujących przed 2003 rokiem, to jest rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 r.

o opiece nad zabytkami oraz ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i muzeach. Procedurę w sprawie wpisu do rejestru zabytków, jak każdą inną sferę działania WUOZ, określają przepisy ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego.

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, bądź użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W przypadku współwłasności jako załącznik do wniosku wymagana jest pisemna zgoda wszystkich właścicieli wyrażona w przedmiotowej sprawie, decyduje to uznaniu jego skuteczności. Na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru. Wpisu otoczenia (nie będącego używając obrazowego określenia - zabytkiem samym w sobie) dokonuje się w celu umożliwienia skutecznej ochrony wartości widokowych zabytkowych obiektów oraz ich ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Bezwzględnie zgody właściciela wymaga wpisanie do rejestru zabytku ruchomego (art. 10 ust. 1). Jednakże, w myśl art. 10 ust. 2 ustawy wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Prawo do zgłaszania wniosku o wpis do rejestru zabytków mają także organizacje społeczne zajmujące się statutowo ochroną dziedzictwa i środowiska kulturowego. Jedynie w przypadku uznania wniosku za uzasadniony organ administracji publicznej wszczyna postępowanie z urzędu (art. 31 KPA).

W postępowaniu stroną jest każdy (osoba fizyczna i prawna), czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek (art. 28 KPA). Jako dowód w postępowaniu należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem. W szczególności dowodem mogą być dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych oraz w odniesieniu do zabytków przede wszystkim - oględziny (art. 75 KPA). W przypadku braku wniesienia odwołania od decyzji (a zatem na podstawie ostatecznej i wykonalnej decyzji) dokonywany jest wpis do księgi rejestru zabytków. Rejestr prowadzony jest w formie odrębnych ksiąg, oznaczonych literami: A – dla zabytków nieruchomych, B - dla zabytków ruchomych, C - dla zabytków archeologicznych (ten ostatni dopiero od 2000 r.). Wpis do rejestru zabytków jest trwałą zmianą w charakterze nieruchomości, rodzącą określone prawa i obowiązki (por. art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), z tego też względu powinien on być ujawniany również w katastrze nieruchomości

oraz w księdze wieczystej. Czynność ta dokonywana jest na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków (zgodnie z art. 9 ust. 4 i 5 ustawy).

Artykuł 6 ust 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa co może być przedmiotem ochrony, ale nie zawiera katalogu obiektów, które mogą być wpisane do rejestru zabytków. Jest to wyliczenie przykładowe, a zawarte w tym artykule stwierdzenie w szczególności wskazuje wyraźnie na możliwość rozszerzającej interpretacji. Oznacza to, że przedmiot wpisu może być każdy obiekt, istniejący w jakiejkolwiek formie fizycznie postrzegalnej. Nie można więc wpisać rzeczy, których istnienie jest przypuszczalne lub prawdopodobne, ale nie udowodnione, uwaga ta ma zasadnicze znaczenie dla postępowania w sprawie wpisu obiektów archeologicznych tzw. warstw kulturowych przed ich ujawnieniem w drodze wykopalisk. W myśl ust 2 w/w art. obowiązującej ustawy do rejestru zabytków ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nawy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Definicję legalną zabytku zawiera art. 3 pkt. 1 ustawy. Mówi ona, iż zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Powyżej cytowana definicja zawiera nieostre pojęcie wartości. Na rozumienie, iż musi to być wartość szczególna (ponadprzeciętna) wskazuje konieczność przedłożenia interesu społecznego nad - prawnie równorzędny - interes strony. Ustawa nie normuje również w sposób wystarczający pojęcia minionej epoki, którą potocznie wydaje się być wszystko co wydarzyło się przed naszym urodzeniem, a ściślej urodzeniem najstarszego żyjącego człowieka. Pomocna w tym przypadku jest definicja encyklopedyczna epoki mówiąca, iż terminem tym określa się okres obejmujący pewne stadium procesu dziejowego, związany z panowaniem określonych stosunków politycznych, gospodarczych, społecznych lub kulturalnych (Encyklopedia Powszechna, 1995). Zatem obecnie mamy możliwość uznania za zabytek obiekty powstałe do okresu socrealizmu włącznie. W odniesieniu do zabytków ruchomych, komentując art. 51 ustawy (ustalający potencjalnie rejestrowy wiek dla zabytku na nie mniej niż 50 lat dla obiektu techniki, a ściślej środka transportu i 50 - 150 lat dla pozostałych zabytków ruchomych) stwierdzić należy, iż w zasadzie nie dokonuje on przesunięcia granicy czasowej, stanowi jedynie w przypadku zaistnienia ściśle określonych okoliczności wymienionych w kolejnych punktach przepisu o braku konieczności uzyskania pozwolenia na wywóz za granicę dla niektórych obiektów zabytkowych lub posiadających cechy zabytku, a także nie zabytkowych lecz będących dobrami kultury współczesnej.

Na terenie powiatu giżyckiego znajduje się 161 obiektów zabytkowych objęte ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. W przewadze, tą formą ochrony

objęte są obiekty małej i dużej architektury sakralnej, zabytkowe cmentarze oraz zespoły dworsko (pałacowo) – folwarczno-parkowe lub ich elementy składowe.

Wykaz obiektów zabytkowych powiatu giżyckiego, objętych ochroną poprzez wpis do rejestru
zabytków województwa warmińsko-mazurskiego

UKŁAD URBANISTYCZNY		
Giżycko	układ urbanistyczny miasta	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. oraz A-1480 z 3.08.1983 r.
Ryn	układ urbanistyczny części miasta XIV-XVIII w.	nr rej. A-538 z 20.02.1961 r. oraz A-1295 z 1.06.1979 r.
OBIEKTY SAKRALNE		
Doba	kościół ewangelicki	nr rej. A-695 z 15.11.1967 r.
Doba	mauzoleum na cmentarzu ewangelickim	nr rej. A-1463 z 18.03.1983 r.
Giżycko	zespół kościoła ewangelickiego (kościół, plebania)	nr rej. A-3244 z 19.12.1991 r.
Kruklanki	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	nr rej. A-982 z 15.06.1968 r. oraz A-3795 z 14.02.1995 r.
Miłki	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. NMP Królowej Polski	nr rej. A-688 z 15.11.1967 r.
Rydzewo	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli	nr rej. A-689 z 15.11.1967 r.
Sterławki Wielkie	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. Opatrzności Bożej	nr rej. A-1715 z 20.10.1986 r.
Szymonka	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	nr rej. A-3262 z 8.01.1992 r.
Orłowo 41	kościół ewangelicki, obecnie cerkiew prawosławna p.w. św. Jana	nr rej. A-2754 z 10.03.1989 r.
Wydmyny	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. Chrystusa Zbawiciela z wyposażeniem wnętrza, w granicach ogrodu	nr rej. A-216 z 15.03.1957 r.
Zelki	kościół ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki, parafialny p.w. MB Gietrzwałdzkiej	nr rej. A-2760 z 10.03.1989 r.
CMENTARZE DAWNE		
Berkowo	cmentarz rodziny Willutzkich	nr rej. A-3759 z 2.11.1994 r.

Brożówka	cmentarz ewangelicki, rodzinny	nr rej. A-3211 z 12.11.1991 r.
Doba	cmentarz ewangelicki z aleją dojazdową	nr rej. A-1683 z 15.05.1986 r.
Dziewiszewo	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-3016 z 14.03.1990 r.
Giżycko	cmentarz ewangelicki, dawny wraz z parkiem przyległym do cmentarza od strony południowej (dawny cmentarz)	nr rej. A-1698 z 23.07.1986 r.
Jeziorowskie	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-3210 z 12.11.1991 r.
Kap	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-1682 z 15.05.1986 r.
Kożuchy Wielkie	cmentarz ewangelicki, wiejski (I), przy drodze do Kruklina	nr rej. A-2608 z 11.01.1989 r. oraz A-2913 z 1.11.1989 r.
Kożuchy Wielkie	cmentarz ewangelicki, wiejski (II), w północno-wschodniej części wsi	nr rej. A-2607 z 11.01.1989 r. oraz A-2912 z 1.11.1989 r.
Kruklanki	cmentarz przykościelny	nr rej. A-982 z 15.06.1968 r. (wpis kościoła)
Mazuchówka	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-3641 z 3.12.1993 r.
Miłki	cmentarz przykościelny	nr rej. A-688 z 15.11.1967 r. (wpis kościoła)
Pieczonki	cmentarz ewangelicki, rodzinny	nr rej. A-2606 z 11.01.1989 r.
Rydzewo	cmentarz przykościelny	nr rej. A-689 z 15.11.1967 r. (wpis kościoła)
Ryn, ul. Partyzantów	cmentarz ewangelicki „stary”, ob. komunalny	nr rej. A-1696 z 23.07.1986 r.
Siedliska	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-2593 z 10.01.1989 r.
Spytkowo	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-3882 z 1.04.1996 r.
Sterławki Małe	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-1677 z 15.05.1986 r.
Sulimy	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-2604 z

		11.01.1989 r.
Upały	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-3855 z 27.11.1995 r.
Wierciejki	cmentarz ewangelicki, wiejski z kwaterą wojenną	nr rej. A-1674 z 15.05.1986 r.
Wilkasy	dawny cmentarz ewangelicki wraz z historycznymi nagrobkami w granicach działki ewidencyjnej nr 133	A-4619 z 5.03.2015 r.
Wydminy	cmentarz ewangelicki, ob. komunalny	nr rej. A-2591 z 10.01.1989 r.
Wyszowate	cmentarz ewangelicki, wiejski	nr rej. A-2846 z 28.08.1989 r.
CMENTARZE WOJENNE		
Giżycko	cmentarz wojenny z I wojny światowej, ul. Moniuszki	nr rej. A-1420 z 10.03.1983 r.
Giżycko	cmentarz wojenny żołnierzy Armii Radzieckiej z II wojny światowej	nr rej. A-3263 z 8.01.1992 r.
Jeziorowskie	cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej. A-3212 z 13.11.1991 r.
Kruklanki	cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej. A-1580 z 31.01.1985 r.
Marcinowa Wola	cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej. A-1577 z 31.01.1985 r.
Przykop	cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej. A-1679 z 15.05.1986 r.
Paprotki	cmentarz wojenny z I wojny światowej (200 m na zachód od wsi)	nr rej. A-2859 z 28.08.1989 r.
Paprotki	cmentarz wojenny z I wojny światowej (2,5 km na południe od wsi)	nr rej. A-1680 z 15.05.1986 r.
Rostki	mogiła zbiorowa żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej	nr rej. A-3639 z 3.12.1993 r.
Żywki	cmentarz wojenny z I wojny światowej	nr rej. A-3213 z 13.11.1991 r.
ARCHITEKTURA MILITARIS		
Giżycko	zamek krzyżacki	nr rej. A-547 z 15.06.1961 r.
Giżycko	zespół Twierdzy Boyen	nr rej. A-1196 z 16.03.1973 r.
Giżycko	historyczny zespół budowlany obiektów fortecznych położonych na przedpolu twierdzy Boyen	A-4604 z 9.03.2016 r.

Giżycko	krajobraz kulturowy części wyspy giżyckiej położony na przedpolu Twierdzy Boyen	A-4626 z 9.03.2016 r.
Ryn	zamek krzyżacki	nr rej. A-551 z 12.07.1961 r.
ZABYTKI TECHNIKI		
Giżycko	most obrotowy na Kanale Łuczańskim wraz z urządzeniami	nr rej. A-701 z 8.07.1986 r.
Giżycko, ul. Warszawska 37	wodociągowa wieża ciśnień	A-4531 z 7.12.2009 r.
Giżycko	zespół przemysłowy rzeźni miejskiej	A-3655 z 6.01.1994 r.
Ryn, ul. Partyzantów 6A	wodociągowa wieża ciśnień	nr rej. A-4204 z 30.01.2001 r.
Ryn, ul. Sawickiej 3	młyn wodny, ob. elektryczny	nr rej. A-1363 z 16.02.1982 r.
ZESPOŁY DWORSKO-FOLWARCZNE		
Gawliki Małe	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-2753 z 10.03.1989 r.
Głębowo	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-24.09.1993 r.
Jagodne Małe	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-3903 z 3.07.1996 r.
Kruklanki	dwór z otoczeniem 50-100 cm	nr rej. A-978 z 15.06.1968 r.
Kruklanki	obora w zespole dworsko-folwarcznym	nr rej. A-989 z 15.06.1968 r.
Ławki	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-3564 z 24.09.1993 r.
Mioduńskie	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	nr rej. A-3840 z 5.09.1995 r.
Pamry	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	nr rej. A-2755 z 10.03.1989 r.
Pierkunowo	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-3978 z 8.04.1997 r.
Sołdany	dwór w zespole dworsko-folwarcznym	nr rej. A-3178 z 23.07.1991 r.
Zielony Lasek	zespół dworsko-folwarczny	nr rej. A-1481 z 3.08.1983 r.
PARKI DWORSKIE		
Brożówka	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-3205 z 4.11.1991 r.

Doba	park dworski, krajobrazowy	nr rej. A-1551 z 22.06.1984 r.
Gawliki Małe	park dworski, krajobrazowy z przyległym otoczeniem	nr rej. A-1654 z 17.03.1986 r.
Głębowo	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-1600 z 12.11.1985 r.
Jagodne Małe	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej oraz aleją dojazdową	nr rej. A-2587 z 14.11.1988 r.
Ławki	park dworski, krajobrazowy	nr rej. A-3564 z 24.09.1993 r. (wpis zespołu)
Mleczkowo	park dworski, krajobrazowy z przyległym otoczeniem	nr rej. A-1601 z 12.11.1985 r.
Pamry	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-1655 z 17.03.1986 r.
Pierkunowo	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-1602 z 12.11.1985 r.
Srebrna Góra	park dworski, krajobrazowy	nr rej. A-1650 z 12.03.1986 r.
Ryński Dwór	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-2577 z 10.11.1988 r.
Upały Małe	park dworski, krajobrazowy z przyległym terenem zabudowy mieszkalnej i gospodarczej	nr rej. A-1988 z 31.03.1987 r.
Żywki	park dworski, krajobrazowy	nr rej. A-1393 z 6.05.1982 r.
BUDYNKI		
Bogacko 11	budynek mieszkalny, drewniany	nr rej. A-694 z 15.11.1967 r.
Giżycko	plebania murowana	nr rej. A-3244 z 19.12.1991 r. (wpis zespołu kościoła)
Giżycko, ul. Białostocka 13	budynek mieszkalny, szachulcowy	nr rej. A-3405 z 26.10.1992 r.
Giżycko, ul. Dąbrowskiego 5	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3410 z 29.10.1992 r.
Giżycko, ul. Dąbrowskiego 6	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3409 z 29.10.1992 r.
Giżycko, ul. Dąbrowskiego 7	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3384 z 18.09.1992 r.
Giżycko, ul.	budynek mieszkalny, murowany (kamienica)	nr rej. A-4455 z

Dąbrowskiego 8	wraz z działką	12.02.2007 r.
Giżycko, ul. Dąbrowskiego 13	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3385 z 18.09.1992 r.
Giżycko, ul. Dąbrowskiego 15	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3387 z 21.09.1992 r.
Giżycko, ul. Kętrzyńskiego 10	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Konarskiego 23	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Mickiewicza 26	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Mickiewicza 36	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Nadbrzeżna 11	budynek schroniska młodzieżowego, szachulcowy	nr rej. A-3699 z 30.05.1994 r.
Giżycko, ul. Olsztyńska 8	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Pionierska 1	budynek mieszkalny, wielorodzinny	A-4601 z 4.04.2013 r.
Giżycko, Plac Grunwaldzki 15	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, Plac Grunwaldzki 16	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, Plac Grunwaldzki 29	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Traugutta 3	budynek mieszkalny, wielorodzinny	A-4603 z 20.05.2013 r.
Giżycko, ul. Warszawska 17	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-61 z 31.12.1949 r.

Giżycko, ul. Warszawska 23	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-63 z 31.12.1949 r.
Giżycko, ul. Warszawska 38	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Giżycko, ul. Warszawska 40	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-539 z 6.03.1961 r. (wpis układu urbanistycznego)
Jeziorko 7	budynek mieszkalny, drewniany	nr rej. A-1309 z 3.03.1980 r.
Kruklanki	budynek plebanii, murowany	nr rej. A-982 z 15.06.1968 r. oraz A-3795 z 14.02.1995 r. (wpis zespołu kościoła)
Kruklanki 49	budynek mieszkalny, murowany	A-87 z 17.07.1950 r.
Ryn, ul. Kopernika 3	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1357 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 6	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1359 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 8	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1358 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 10	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1361 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 12	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1360 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 14	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1351 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 15	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1350 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Kopernika 20	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1366 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 2	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1367 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 3	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1365 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 7	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1370 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1369 z

8		17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 11	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1368 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 13	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1373 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 14	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1372 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 15	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1386 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Kościuszki 17	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-692 z 15.11.1967 r.
Ryn, ul. Kościuszki 18	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1371 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Nowickiego 3	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1355 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Nowickiego 4	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1354 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Partyzantów 1	budynek mieszkalny, murowany, ob. kaplica ewangelicka	nr rej. A-1364 z 17.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 6	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1352 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 8	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-706 z 13.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 11	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-690 z 15.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 12	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-705 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 13	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1374 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 16	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-705 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 17	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1379 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 19	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-703 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 20	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1377 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 21	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-702 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 22	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-707 z 18.02.1982 r.

Ryn, ul. Świerczewskiego 24	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-697 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 26	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-697 z 16.11.1967 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 27	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1376 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 29	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1378z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 30	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1382 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 31	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1380 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 32	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1388 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 33	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1385 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 35	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1375 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 39	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1384 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 43	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1387 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Świerczewskiego 47	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1383 z 18.02.1982 r.
Ryn, ul. Traugutta 7	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1362 z 16.02.1982 r.
Ryn, ul. Wallenroda 5	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1356 z 16.02.1982 r.
Ryn, Plac Wolności 4	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1348 z 16.02.1982 r.
Ryn, Plac Wolności 13	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-1353 z 16.02.1982 r.
Wydmyny, ul. Grunwaldzka 49	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3427 z 30.11.1992 r.
Wydmyny, ul. Grunwaldzka 56	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3424 z 30.11.1992 r.
Wydmyny, ul. Grunwaldzka 60	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3426 z 30.11.1992 r.
Wydmyny, ul. Grunwaldzka 66	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3423 z 30.11.1992 r.
Wydmyny, ul. Grunwaldzka 68	budynek mieszkalny, murowany	nr rej. A-3425 z 30.11.1992 r.

Opracowano na podstawie materiałów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Drugą formą prawnej ochrony zabytków w Polsce jest uznanie za pomnik historii. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury i narodu polskiego. Uznanie za pomnik historii ustanawiane jest przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Treść rozporządzenia powinna zawierać omówienie szczególnych cech zabytku świadczących o jego najwyższej wartości, określać jego granice oraz zawierać mapę z lokalizacją i otoczeniem.

Pomniki historii ustanawiane są w Polsce od 1994 r. Do dzisiaj status ten otrzymało 114 obiektów zabytkowych. Lista ta powiększana jest sukcesywnie z roku na rok. Za pomnik historii mogą zostać uznane różne kategorie obiektów zabytkowych takie jak obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Żaden z obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie powiatu giżyckiego nie został dotąd uznany za pomnik historii.

Trzecią formą ochrony prawnej zabytków w Polsce jest ustanowienie parku kulturowego. Zgodnie z brzmieniem przepisu artykułu 3 pkt. 14 i 16 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Powszechnie wiadomym jest, że wszelkie dzieła człowieka „dzieją się” na tle uwarunkowań przyrodniczych, bądź wyraźnie widocznych w przypadku krajobrazu otwartego czy wiejskiego – poza miastami i osadami, bądź występujących jako „elementy” w przypadku krajobrazu miasteczek czy miast. Ta zależność tworzy integralną strukturę przestrzenną, na którą składają się: płaszczyzny (las, łąki, grunty orne, zbiorniki wodne), ciągi (rzeki, strumienie, drogi, granice), i punkty (obiekty kulturowe i przyrodnicze). Stąd też park kulturowy jest formą ochrony obejmującą określony obszar krajobrazu kulturowego oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Park kulturowy jest powoływany przez radę gminy / miasta po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Parki obejmujące obszary kilku gmin mogą być ustanawiane wspólnie przez gminy bądź związek gmin. W uchwale powołującej park kulturowy zawiera się nazwę parku, sposób ochrony dziedzictwa kulturowego oraz opisuje zakazy i ograniczenia związane z prowadzeniem robót budowlanych, różnego rodzaju działalnością, w tym rolniczą i przemysłową, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych oraz umieszczania znaków niezwiązanych bezpośrednio z samym parkiem.

Na terenie powiatu giżyckiego nie ustanowiono jak dotąd parku kulturowego.

Czwartą formą prawnej ochrony zabytków w Polsce jest ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy należy do jej zadań własnych (art. 3 ust. 1. ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Realizacji tego zadania służą: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W myśl tej ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się między innymi, „wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków”, a opracowywanie projektów (...) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest projektowaniem zagospodarowania przestrzennego, w rozumieniu art. 2 ust. 3 oraz art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów.

Organy ochrony zabytków mają obowiązek wydania, ustawowo wymaganych, wniosków konserwatorskich do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Celem opracowania i wydania tych wniosków jest umożliwienie samorządom gminnym realizacji obowiązku wprowadzenia do opracowań planistycznych zasad ochrony wartości zabytkowych obiektów i obszarów w zakresie wymaganym dla właściwej ochrony i opieki nad zabytkami na obszarze objętym granicami opracowania. Równocześnie dla organu sporządzającego plan, na który ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w art. 7 ust. 1 pkt 9 nakłada obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego, zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami stanowią istotny obszar działania, a zapisy dotyczące ich rozstrzygnięcia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego posiadają rangę prawa miejscowego. Jest to szczególnie istotne ze względu na to, że dziedzictwo kulturowe i zabytki są nie tylko materialnymi i niematerialnymi śladami przeszłości, lecz także cennymi elementami krajobrazu kulturowego, przyczyniającymi się do kształtowania atrakcyjnego, jedyne w swoim rodzaju, przyjaznego otoczenia człowieka, zachowania tożsamości lokalnej i więzi społecznych.

Ustanowienie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obejmuje lokalne formy architektury, reprezentowane przez obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, kompozycje przestrzenne o walorach zabytkowych wyznaczone w ustanowionych w planie strefach ochrony konserwatorskiej, w tym obszary o szczególnych walorach krajobrazowych, wykluczone z lokalizacji

inwestycji, które mogą mieć negatywny wpływ na krajobraz. Wyznaczone w planie strefy ochrony konserwatorskiej powinny obejmować przede wszystkim ochronę historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego, zespołu budowlanego, ekspozycji zabytku lub historycznej panoramy, krajobraz kulturowego, stanowiska archeologicznego i otoczenia zabytku.

Władze powiatu giżyckiego nie mają obowiązku sporządzania dokumentów planistycznych zagospodarowania przestrzennego, natomiast poszczególne gminy wchodzące w skład powiatu posiadają opracowane studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. We wszystkich dokumentach zawarte zostały odpowiednie zapisy dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków gmin powiatu

Zgodnie z art. 22 ust 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków, prowadzonej przez organy samorządu terytorialnego, powinny być ujęte zabytki nieruchome: wpisane do rejestru zabytków, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji oraz inne zabytki wyznaczone przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ustawa stanowi zatem możliwość wyznaczenia przez organ samorządu zabytku nieruchomego przewidzianego do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, jednakże nakazuje aby dokonać tego w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków nie podlega ograniczeniom czasowym, gdyż obie wojewódzka i gminna - mają otwarty charakter. Zgodnie ze stanowiskiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wyrażonym w piśmie z dnia 18 grudnia 2012 roku, zarówno założenie gminnej ewidencji, jak i wprowadzenie zmian w tejże, oznacza dla organu gminy konieczność wydawania stosownych zarządzeń. Przepisy prawa nie przewidują wprost obowiązku informowania właścicieli i posiadaczy zabytków o ujęciu go w gminnej ewidencji zabytków, fakt włączenia do tejże powinien być podany do publicznej wiadomości w sposób przyjęty w danej gminie. Oznacza to spełnienie zasady informowania obywateli o działaniach organów, które mają wpływ na ich prawa i obowiązki. Zarządzenia prezydenta dotyczące zmian wprowadzanych w gminnej ewidencji zabytków publikowane są w Biuletynie Informacji Publicznej.

W Polsce powojennej pierwsze prace inwentaryzacyjne zakrojone na szeroką skalę miały miejsce na przełomie lat 50. i 60. XX w. Powstała wówczas ewidencja obejmowała, w formie tzw. kart zielonych około 35.000 zabytków, podzielonych następnie na pięć grup 0 i od I do IV. W krótkim czasie zaniechano stosowania tej kontrowersyjnej klasyfikacji, mającej swe odzwierciedlenie w systemie dotacji prac konserwatorskich oraz pociągającej za sobą rozbiórki obiektów zaliczonych

do grup niższych. W 1975 roku opracowano nowy wzór karty ewidencyjnej. Określana potocznie mianem karty białej obowiązuje, z pewnymi modyfikacjami, do dziś. Bardziej rozbudowane przez co czasochłonne działania ewidencyjne zostały uzupełnione tzw. kartami adresowymi. Przygotowywane w formie fiszek katalogowych miały umożliwić szybkie rozeznanie w zasobach zabytkowych i do dziś są często jedyną dokumentacją sporządzoną dla zabytku. Obok karty ewidencyjnej przyjętej dla zabytków architektury i budownictwa sporządzane są również ewidencje zabytkowych założeń zieleni i założeń cmentarnych, zespołów budowlanych i układów urbanistycznych, stanowisk archeologicznych (tzw. karta KEZA) oraz zabytków ruchomych, w tym zabytków techniki i instrumentów muzycznych. Sporządzane są zawsze w kilku egzemplarzach, a przynajmniej w dwóch: przechowywanym w archiwach urzędów konserwatorskich oraz archiwum Narodowego Instytut Dziedzictwa (NID). W myśl przepisów częściowe tj. wojewódzkie zbiory kart ewidencyjnych współtworzą centralną, ogólnokrajową ewidencję zabytków, której depozytariuszem jest NID (w imieniu Generalnego Konserwatora Zabytków).

Regulacje obecnie obowiązującego Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2019 poz. 1886) wprowadzają rozróżnienie dokumentacji ewidencyjnej dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków oraz dla zabytku nie wpisanego do rejestru zabytków, pomimo iż zbiory te w praktyce zazębiają się (przykładowo zabytek włączony do wojewódzkiej ewidencji może być wpisany do rejestru zabytków). Natomiast dokumentacja dla zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nieruchomości wykonywana jest na zlecenie samorządu w formie karty adresowej zabytku.

Zbiór kart ewidencyjnych systematycznie powiększa się, jednocześnie część dokumentacji zyskuje walor wyłącznie archiwalny, gdyż wartości zabytkowe nie są niezmiennie i mogą ulec znacznemu zmniejszeniu lub zostać utracone wraz z całkowitym zniszczeniem zabytku, jak i podważone wskutek nowych ustaleń naukowych. Tym samym, obowiązek umieszczenia zabytku włączanego do wojewódzkiej ewidencji zabytków w ewidencji gminnej winien być weryfikowany bieżącymi ustaleniami. Z kolei wyłączenie karty ewidencyjnej ze zbioru kart współtworzących wojewódzką ewidencję przechowywanych w archiwum zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków jest wyłącznie czynnością materialno-techniczną, będąca następstwem stwierdzenia całkowitego zdegradowania zabytku pod względem technicznym, potwierdzonego ekspertyzą, bądź daleko idących, samowolnych przekształceń skutkujących utratą wartości zabytkowych (artystycznych, historycznych lub naukowych).

Władze powiatu giżyckiego nie mają obowiązku prowadzenia ewidencji zabytków. Obowiązek taki spoczywa na władzach samorządowych poszczególnych gmin powiatu. Wykazy obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków gmin wchodzących w skład powiatu giżyckiego stanowią załączniki do aktualnych zarządzeń burmistrzów i wójtów tych gmin w sprawie prowadzenia gminnej ewidencji zabytków.

Gminne ewidencje zabytków stanowią zbiory otwarte. W przyszłości możliwe będzie ich uzupełnienie poprzez włączenie do niej obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków decyzją Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub których karty ewidencyjne zostaną włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków zarządzeniem Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

Kwestia wartościowania dziedzictwa kulturowego i zabytków jest rozważana przez specjalistów od wielu lat. Zagadnieniu temu poświęcono niezliczoną liczbę wystąpień, artykułów i publikacji, nie dochodząc do wiążących wniosków. W trakcie dyskusji opracowano kilka schematów wartościowania zabytków, które w dalszym ciągu są dyskutowane. Najszerzej do tematu nadawania wartości obiektom zabytkowym podszedł M. T. Witwicki² proponując pięć kryteriów oceny:

- 1/ ocena wartości historycznej - autentyczność substancji, funkcji i formy; materialne odzwierciedlenie historii; wartość dokumentu historii;
- 2/ ocena wartości artystycznej - bogactwo form; wartości stylowe; wartości twórcze; rola w zespole; wartości estetyczne;
- 3/ ocena wartości naukowej - wartość świadka / dokumentu dziejów; wartość obiektu jako przedmiotu badań; wartość edukacyjna (dydaktyczna);
- 4/ ocena wartości niematerialnych - wartość emocjonalna przeżyć religijnych; wartość tradycji historycznej; wartość symbolu; wartość emocji estetycznych;
- 5/ dodatkowe kryteria oceny - ocena stanu technicznego, ocena wartości użytkowej, wartość miejsca obiektu w regionie, wartości historyczne w świetle interesu społecznego.

Przywołane kryteria jako jedne z nielicznych uwzględniają nie tylko materialne aspekty wartościowania dziedzictwa, ale także wartości ulotne, jak emocje mieszkańców łączące się z konkretnymi obiektami.

² M. T. Witwicki, *Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków*, Ochrona Zabytków, 2007, Nr 1.

Wartościowanie dziedzictwa i wskazywanie, które obiekty powinny zostać objęte ochroną prawną a które przez pozbawienie tej ochrony mogą być skazane na unicestwienie jest kwestią niezwykle trudną. Jak wskazują specjaliści NID, z analizy wpisów do rejestru zabytków, prowadzonej od wielu lat przez tę instytucję wynika, że zapisy tych decyzji w przeważającej liczbie nie odzwierciedlają i nie opisują jednoznacznie rzeczywistych wartości zabytku, przesądzających o objęciu go ochroną. Nieprecyzyjne opisy przedmiotu i zakresu ochrony, sporządzane przez kolejne dziesięciolecia w oparciu o zmienne kryteria oceny wartości zabytkowej, a niekiedy w ogóle nie wymienające, co podlega ochronie, generują wiele problemów związanych z bieżącą działalnością konserwatorską. Dotykają one zarówno urzędów ochrony zabytków, które w zależności od indywidualnego podejścia wojewódzkiego konserwatora zabytków lub kierownika delegatury stosują różne kryteria ocen, a tym samym dyktują zróżnicowane zasady postępowania, jak i po stronie właścicieli i użytkowników zabytków, którzy wprawdzie na ogół dysponują decyzją o wpisie do rejestru zabytków, lecz często nie są świadomi wartości, jakie przedstawia zabytek i co faktycznie powinno podlegać prawnej ochronie.

W przeszłości, tuż po zakończeniu II wojny światowej, władze części polskich miast, wspierane przez specjalistów w zakresie ochrony zabytków stanęły przed zadaniem i koniecznością podjęcia decyzji w sprawie odbudowy miast, nie tylko domów, urzędów, fabryk i innych elementów infrastruktury, lecz także obiektów dziedzictwa kulturowego, które konstituowały tożsamość mieszkańców. Najlepiej charakteryzują podjęte wówczas decyzje słowa Jana Zachwatowicza, architekta, profesora Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej:

„...Poczucie odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń domaga się odbudowy tego, co nam zniszczono, odbudowy pełnej, świadomej tragizmu popełnianego fałszu konserwatorskiego... Sprawa zabytków jest podstawowym zagrożeniem społecznym — zagrożeniem kultury narodu. Nie możemy wobec nich stosować jednostronnie abstrakcyjnej teorii, musimy uwzględniać potrzeby dnia dzisiejszego...”³.

Kierując się dobrem nadrzędnym jakim jest tożsamość mieszkańców podjęto wówczas decyzję o rekonstrukcji wielu obiektów zabytkowych. Według zasad współcześnie stosowanych kryteriów „dawności” i „oryginalności” substancji zabytkowej, obiekty te nie spełniałyby definicji zabytków. W tym przypadku najważniejsze stały się przesłanki niemierzalne, wartość emocjonalna oraz tradycji historycznej, a także symboliczna wartość tych obiektów jako sztandarowych zabytków miasta.

Mając świadomość wymienionych wyżej problemów, przy braku innych przesłanek powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki objęte ochroną prawną – pomniki historii lub obiekty wpisane do rejestru zabytków.

³ J. Zachwatowicz, O polskiej szkole odbudowy i konserwacji zabytków, *Ochrona Zabytków* 34/1-2 (132-133), 1981, s. 8.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu.

Analiza szans i zagrożeń

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze powiatu giżyckiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń w tej dziedzinie. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych opisujących stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech elementów: mocnych i słabych stron – czyli pozytywnych i negatywnych warunków wewnętrznych oraz szans i zagrożeń – czyli pozytywnych i negatywnych uwarunkowań zewnętrznych. Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie opieki nad zabytkami powiatu.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu powiatu giżyckiego

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- atrakcyjna lokalizacja terenu powiatu, na terenie o znaczących walorach przyrodniczych - postrzeganie terenu powiatu jako bardzo atrakcyjnego produktu turystycznego, zarówno dzięki substancji zabytkowej, jak też walorom przyrodniczym - wyjątkowe obiekty zabytkowe charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego Mazur, ale też takie, które można znaleźć tylko tutaj (np. twierdza Boyen) - pozytywne nastawienie władz powiatu i regionu oraz mediów do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym - aktywność władz powiatu w pozyskiwaniu funduszy ze źródeł zewnętrznych - duży potencjał organizacji pozarządowych prowadzących działalność na rzecz opieki nad zabytkami - prowadzenie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, w tym w zakresie edukacji artystycznej, kulturowej, historycznej, ekologicznej	- nowa zabudowa w części nienawiązująca do pierwotnego układu zabudowy (brak harmonii) - średni lub zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych - przypadki zaniedbania porządku w obrębie niektórych posesji na których znajdują się obiekty zabytkowe, co obniża ich estetykę i pozytywny odbiór - przypadki wprowadzania niewłaściwych materiałów do prac konserwatorsko-budowlanych - modernizacja obiektów zabytkowych przy użyciu niewłaściwych technologii prowadzących do zakłócenia estetyki tych obiektów (plastikowa stolarka, sposób ocieplania ścian, blachodachówka) - brak dostatecznych środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych - niedostateczna świadomość społeczna wartości i potrzeby chronienia zasobów kulturowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
- stała poprawa jakości środowiska naturalnego - możliwości w pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł - postępujący rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych mających w swym polu działania między innymi troskę o dziedzictwo kulturowe - upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę z zachowaniem wartości kulturowych - funkcjonowanie zabytków w kontekście atrakcyjnego środowiska przyrodniczego - korzystanie z pozytywnych doświadczeń	- niestabilność i luki legislacyjne zarówno w sferze finansowej, jak też ochrony zasobów kulturowych - nadmierna komercjalizacja w sferze zabytków - zanikająca edukacja estetyczna na rzecz praktyczności przy zastosowaniu minimalnych nakładów finansowych - częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego - wciąż niezadowalający stan usług towarzyszących turystyce - dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji obiektów zabytkowych - niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji

innych miast i regionów - wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu	i rewaloryzacji zabytków
---	--------------------------

Źródło: opracowanie własne

7. Założenia programowe programu opieki nad zabytkami

W założeniach programowych i działaniach programu powinna zostać uwzględniona specyfika powiatu giżyckiego wynikająca z jego położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju powiatu z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby region był miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych powiatu,
- skuteczne stosowanie i wykorzystywanie form prawnej ochrony zabytków;
- wdrażanie instrumentów finansowych prowadzących do skutecznej poprawy stanu zabytków.

7.1. Priorytety programu opieki

Sprawowanie opieki nad zabytkami przez władze samorządowe różni się od działań podejmowanych przez indywidualnych właścicieli zabytków lub społecznych opiekunów zabytków. Przede wszystkim istniejące uwarunkowania prawne dają możliwość kreowania polityki samorządowej w stosunku do obiektów zabytkowych i uprawniają organy samorządowe do podejmowania działań o odmiennym charakterze niż typowa dla właścicieli troska o utrzymanie obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie. Władze samorządowe ze względu na prawny obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych posiadają instrumenty prawne umożliwiające budowanie i poszerzanie świadomości społecznej dotyczącej ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym. Ponadto poprzez prowadzone działania mają możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku podmiotów prywatnych posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek i prestiż gminy jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, nasyconego dziedzictwem kulturowym o indywidualnym i unikalnym charakterze. Wobec powyższego objęcie należytą opieką zabytków stanowi jeden z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu.

Na potrzeby powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego na lata 2022-2025 wyznacza się dwa podstawowe priorytety, które poprzez realizowane w ich ramach działania wypełniają cele ustawowe dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami. Są to:

Priorytet I

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Priorytet II

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości mieszkańców.

7.2. Kierunki działań programu opieki

W ramach **Priorytetu I** ustalono dwa kierunki działań związanych z:

- realizowaniem zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju powiatu,
- budowaniem zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

W ramach **Priorytetu II** ustalono trzy kierunki działań związanych z:

- opracowaniem dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu,
- umożliwieniem jak najszerszego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu,
- rozwojem edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu giżyckiego.

7.3. Zadania programu opieki

Priorytet I	
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
Realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami, jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju powiatu	1. Przyjęcie przez Radę Powiatu Giżyckiego Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego na lata 2022-2025 oraz okresowe monitorowanie jego realizacji. 2. Opracowanie i coroczna aktualizacja powiatowego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych sporządzonego na podstawie otrzymanych aktualizacji od właścicieli lub zarządców obiektów zabytkowych.
Budowanie zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1. Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych w opracowywanych dla terenu powiatu dokumentach strategicznych.
Priorytet II	

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości mieszkańców	
Kierunki działań	Zadania
Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego oraz monitorowanie ich stanu zachowania	1. Opracowanie mapy dziedzictwa kulturowego powiatu z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych na podstawie informacji własnych oraz uzyskiwanych gmin powiatu. 3. Finansowanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, stanowiących właściwość powiatu.
Umożliwienie jak najszerzego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu	1. Zamieszczenie na stronie internetowej powiatu powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego lata 2022-2025. 2. Udostępnienie i systematyczna aktualizacji na stronie internetowej powiatu wykazu obiektów położonych na jego terenie. 3. Systematyczne zamieszczanie na stronie internetowej informacji dotyczących historii i dziedzictwa kulturowego powiatu. 4. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu opracowywania zasobów i prezentacji dziedzictwa kulturowego powiatu.
Rozwój edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu	1. Organizowanie i wspieranie działań edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym powiatu. 2. Realizacja zadań w dziedzinie edukacji i promocji dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem powiatowych instytucji oświatowych. 3. Współdziałanie z organizatorami ogólnodostępnych przedsięwzięć (konferencje, sesje popularno-naukowe, rajdy) popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz potrzebę jego ochrony. 4. Wspieranie wydawnictw naukowych i popularnonaukowych dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa historyczno-kulturowego i tradycji powiatu. 5. Popularyzacja dobrych praktyk w zakresie realizacji działań przy obiektach zabytkowych i zagospodarowania obszarów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo. 7. Propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami oraz współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków działającymi na terenie powiatu.

8. Instrumentarium realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- **prawnych**, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- **finansowych**, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w programie w większej części z budżetu powiatu,
- **koordynacji**, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów programu z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- **społecznych**, co oznacza, że program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- **kontrolnych**, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia programu opieki nad zabytkami są gminne ewidencje zabytków, w przypadku programu powiatowego – prowadzone przez burmistrzów i wójtów gmin wchodzących w skład powiatu giżyckiego. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prowadzone są gminne ewidencje zabytków miasta Giżycka, gminy Giżycko, miasta i gminy Ryn, gminy Miłki, gminy Kruklanki oraz gminy Wydminy. Ewidencje zabytków prowadzone są w formie kart adresowych. Ewidencje obejmują zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz na cztery lata obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) uwzględnianiu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów i szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

Bieżące aktualizacje gminnych ewidencji zabytków polegają na wprowadzaniu do ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

9. Zasady oceny realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu opieki nad zabytkami, Zarząd Powiatu Giżyckiego sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu Giżyckiego. Sprawozdanie o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Powiatu niniejszego programu.

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na trzy miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają przyjęcia przez Radę Powiatu Giżyckiego.

Przy ocenie realizacji oraz efektów wprowadzenia Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu giżyckiego na lata 2022-2025 przyjmuje się następujące kryteria oceny (wskaźniki):

W ramach priorytetu I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- wysokość dorocznych środków finansowych przeznaczonych w budżecie powiatu na realizację zadań własnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

W ramach priorytetu II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości mieszkańców

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie powiatu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych i imprez z zakresu turystyki kulturowej powiatu,
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- liczba opracowanych, wydanych wydawnictw naukowych i popularnonaukowych na temat dziedzictwa kulturowego powiatu,
- liczba działań edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu skierowanych do mieszkańców i gości.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

10. Źródła finansowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Podstawowe to:

1. Źródła publiczne: krajowe

- budżet państwa – m.in. środki w ramach programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Administracji i Cyfryzacji, Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- budżety jednostek samorządu terytorialnego – m.in. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji kultury podległych jednostce samorządu terytorialnego, jeżeli są to obiekty wpisane do rejestru zabytków; dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;

2. Źródła publiczne: zagraniczne

- fundusze Unii Europejskiej związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe, m.in.: Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.

3. Źródła prywatne:

- osób fizycznych – składki i zbiórki publiczne na określony cel;
- osób prawnych;
- organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji;
- kościelnych osób prawnych.

1. Źródła publiczne. Środki krajowe.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w Polsce może być finansowana z różnych źródeł, w tym w szczególności w ramach krajowych środków publicznych. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2019, poz. 730, 1696) dopuszcza możliwość udzielania dotacji z budżetu państwa przez dysponentów jego części przeznaczonej na kulturę zarówno na poziomie krajowym, jak i wojewódzkim. Odpowiednio dotacje udzielane są, w drodze ogłaszanych konkursów, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

I. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Aplikowanie w programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach którego składa się wnioski w dwóch terminach:

I nabór – do dnia 31 października lub 30 listopada każdego roku,

II nabór – do dnia 31 marca każdego roku, o ile środki finansowe w danym programie bądź priorytecie nie zostaną wyczerpane w I naborze.

Projekty dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Edycje programu składają się z pięciu priorytetów:

„OCHRONA ZABYTKÓW”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosiwiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek

posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;

2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków,

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

<http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura/departament-ochrony-zabytkow.php>

„KULTURA LUDOWA I TRADYCYJNA”

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyspołecznych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia

dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik in situ – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań mających na celu wspieranie przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, przemianami ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; 2) organizacje pozarządowe; 3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą; 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Narodowych Instytucji Kultury,
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17,
00-071 Warszawa

„OCHRONA ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH”

Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych. Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów programu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane w ramach programu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, program umożliwia finansowanie zadań w trybie dwuletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi

o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) samorządowe instytucje kultury; 2) państwowe instytucje kultury; 3) organizacje pozarządowe; 4) publiczne uczelnie akademickie; 5) niepubliczne uczelnie akademickie; 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa,

ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa

<http://www.nid.pl>

„MIEJSCA PAMIĘCI I TRWAŁE UPAMIĘTNIANIE W KRAJU”

Strategicznym celem programu jest wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski. Wspierane są także działania mające na celu upowszechnianie wiedzy na temat miejsc, faktów i postaci związanych z walką i męczeństwem. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych. Realizacja ustawowych zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służy podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej. Celem programu jest otoczenie miejsc pamięci i trwałych upamiętnień opieką polegającą w szczególności na:

- 1) naukowym badaniu i dokumentowaniu miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscach pamięci;
- 3) zabezpieczeniu i utrzymaniu miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) utrwaleniu wartości i autentyzmu miejsc pamięci;
- 5) popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.

Promowane jest:

- 1) podkreśleniu prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia;

- 2) nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu;
- 3) zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów;
- 4) zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia;
- 5) tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym;
- 6) twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego;
- 7) stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałym upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej).

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego MKiDN

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„GROBY I CMENTARZE WOJENNE W KRAJU”

Strategicznym celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem. Realizacja ustawowych zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służy podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej. Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na :

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich;
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie;
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych;
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego;
- dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych;
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy.

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania;
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej;
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego;
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji, i promocji;
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów;

- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych.

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego MKiDN

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

III. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43 budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane między innymi na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

O przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego instytucje wyznaniowe mogą się ubiegać na realizację następujących zadań:

1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo. tj.

a) ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane zgodnie z którą ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót

budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyte w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8),

b) ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zgodnie z którą użyte w ww. ustawie określenia oznaczają:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1),

- prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art. 3 pkt 6).

c) w aktualnym ustawodawstwie brak jest legalnej definicji „obiekту sakralnego” oraz „obiekту kościelnego”, dlatego na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że:

- obiekty sakralne - są te miejsca, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego (vide wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 17 czerwca 1991 r., sygn. akt II SA 391/91),

- obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2013, poz. 1169, z późn. zm.) rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy.”.

Dotacje przeznaczane są, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodenia, trawniki).

III. Wojewódzki Konserwator Zabytków

Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. 2017, poz. 1086 z późn. zm.) ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Warmińsko-Mazurskiego, pozostających w jego dyspozycji.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków:

a) wymagających wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,

b) niewymagających wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;

2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja) po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
 - 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
 - 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
 - 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
 - 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
 - 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
 - 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
3. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
4. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
5. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
6. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest dołączyć informację na ten temat wraz z uzasadnieniem, w którym zostanie opisana wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa zabytku albo też informację o konieczności przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych oraz innych dokumentów potwierdzających konieczność niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie potraktowany, jako wniosek o udzielenie dotacji w wysokości określonej zgodnie z §1 ust.3.
7. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 3-5.

IV. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli.

W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na szczeblu wojewódzkim, co roku w budżecie województwa Marszałka Warmińsko-Mazurskiego zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Ponadto w ramach sprawowanego mecenatu zarówno przez samorząd województwa, jak i gminny, udzielane są, w drodze corocznie ogłaszanych konkursów ofert, dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Źródła publiczne. Środki zagraniczne.

Możliwość finansowania ochrony zabytków została włączona do działań współfinansowanych środkami finansowymi Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło wiele nowych możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Fundusze europejskie, tj. fundusze strukturalne, programy wspólnotowe oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy umożliwiły realizację wielu ciekawych inicjatyw, zarówno tych o charakterze infrastrukturalnym, jak i przedsięwzięć artystycznych.

Działania związane z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł:

I. Fundusze Unii Europejskiej

1. Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności:

1. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Środki na projekty o charakterze ponadregionalnym z zakresu dziedzictwa dostępne są w ramach **Priorytetu VI „Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego”**. Realizacja priorytetu inwestycyjnego

przyczyni się do osiągnięcia celu dotyczącego zachowania dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki (rozwój tzw. przemysłów kreatywnych). Służyć temu będzie zwłaszcza podniesienie zdolności instytucji kultury do rozwijania kreatywności i innowacyjności poprzez stworzenie odpowiedniego zaplecza materialnego i programowego tych placówek.

W ramach inwestycji odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego wspierane będą projekty z zakresu ochrony, zachowania i udostępnienia, w tym turystycznego, zabytkowych obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, dotyczące renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji (w przypadkach kiedy została ujęta jako element projektu). W ramach przedsięwzięć odnoszących się do rozwoju zasobów kultury realizowane będą działania dotyczące zwiększenia dostępu do zasobów kultury, poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury, w tym poprzez podnoszenie standardów infrastruktury oraz zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej. W ramach tego obszaru wsparcie uzyskają również szkoły i uczelnie artystyczne, które oferując m.in. przestrzeń dla działalności twórczej, wystawienniczej i in. spełniają rolę aktywnych instytucji kultury.

Wspierane będą także projekty uzupełniające inwestycje infrastrukturalne o elementy związane z wykorzystaniem nowych technologii w obszarze kultury.

Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów.

Wsparcie dotyczy całego kraju, ze szczególnym uwzględnieniem miast i ich obszarów funkcjonalnych. Ukierunkowanie wsparcia inwestycji kulturalnych dla dużych miast będzie oddziaływać na:

- tworzenie wysokiej jakości oferty kulturalnej wpływającej na atrakcyjność inwestycyjną, turystyczną i osiedleńczą miast. W miastach/metropoliach będzie zapewniona bogata i zróżnicowana oferta kulturalna, dostarczana przez uznane instytucje kultury funkcjonujące w nowoczesnych, w pełni wyposażonych obiektach;
- „ożywienie” przestrzeni miejskich poprzez różne formy ich zagospodarowania – poczynając od renowacji i nierzadko nadania nowych funkcji zabytkom, po zagospodarowanie współczesnych obiektów kultury;

- budowanie potencjału społecznego i integracji społecznej poprzez zwiększenie dostępu do kultury oraz wysokiej jakości oferty kulturalnej;
- podniesienie jakości oraz estetyki miejskich przestrzeni publicznych.

II. Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy

Głównymi celami Mechanizmów Finansowych jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem. Minimalna wartość dofinansowania została ustanowiona na 170 tys. euro. Ponadto, w ramach niektórych programów przewidziano możliwość ustanowienia Funduszu małych grantów, gdzie minimalna wartość dofinansowania może wynosić od 5 tys. euro do 250 tys. euro. Wnioskodawcami mogą być podmioty prywatne, publiczne, komercyjne bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce. Nowa perspektywa opiera na tzw. podejściu programowym. Ustanowiono 19 programów (np. program „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego”), zorientowanych na osiągnięcie założonych celów, rezultatów i wyników. Programami zarządzają Operatorzy (m.in. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Zakres wsparcia w ramach nowej perspektywy jest bardzo szeroki. W zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego: na konserwację i rewitalizację dziedzictwa kulturowego przeznaczono 60 mln euro. Oprócz tego, 10 mln euro zostanie skierowane na działania „miękkie” dotyczące promocji kultury i sztuki wśród szerokiej publiczności oraz wzrostu świadomości dotyczącej różnorodności kulturowej oraz umocnienia dialogu międzykulturowego. Ponadto kontynuowane jest również wsparcie na rzecz mobilności studentów i pracowników naukowych szkolnictwa wyższego w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych a także współpracy instytucjonalnej pod postacią Funduszu Stypendialnego.

W ramach Mechanizmu Finansowego EOG wyróżnić należy:

Program: Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu zakłada się współfinansowanie działań: rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu); konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych; rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie

wirtualnych instytucji kultury. Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program: Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu zakłada się współfinansowanie działań: organizacja wystaw, spektakli, koncertów, festiwali (w tym filmowych) i innych wydarzeń artystycznych; wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, filmu i innych; wspieranie współpracy szkół artystycznych i uczelni artystycznych; współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich (w tym digitalizacji dóbr kultury); dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury, zarządzania dziedzictwem narodowym; współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów.

Inne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być również finansowane z różnego rodzaju funduszy, powołanych do realizacji zadań w innych dziedzinach. Wśród nich należy wymienić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Olsztynie, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności – pomnikach przyrody oraz parkach. Warto podkreślić, że działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W ramach wieloletniej współpracy, w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych historycznych założeń ogrodowych, pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, powstała Lista zabytkowych założeń ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu. Lista składa się z części stałej „Listy najcenniejszych zabytkowych założeń ogrodowych Polski” i części ruchomej, ustalonej w cyklu trzyletnim „Listy preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa www.nid.pl opisana została szczegółowa procedura aktualizacji w/w listy.

Środki Wojewódzkiego Funduszu (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na: edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków,

dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

O pomoc ze środków WFOŚiGW w Olsztynie ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe. Finansowanie zadań związanych z ochroną zabytków zagwarantowano w Priorytecie: Ochrona przyrody i krajobrazu. Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Narodowe Centrum Nauki

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach mogą być również dofinansowane na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki ze środków pozostających w dyspozycji Narodowego Centrum Nauki.

Europejskie Dni Dziedzictwa

Europejskie Dni Dziedzictwa to największy w Europie projekt społeczny i edukacyjny, najważniejsze święto zabytków kultury Starego Kontynentu. Ich idea narodziła się w 1985 r. w Granadzie w Hiszpanii podczas II Konferencji Rady Europy. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony. Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 r. zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypominanie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy,

w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Co roku we wrześniu organizatorzy udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny,

jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. Dzięki temu obywatele państw uczestniczących w EDD mają doskonałą okazję do poznania dorobku kulturowego regionu, który zamieszkują.

Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową, podobnie jak wyżej omówione Europejskie Dni Dziedzictwa jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs, skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowi źródła finansowania zabytków, jednak warto o nim wspomnieć, bowiem jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Pozostałe źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

fundusze fundacji krajowych, m.in. Fundacja im. Stefana Batorego (www.batory.org.pl), Fundacja Kronenberga (www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index);

fundusze europejskie, m.in. Programy Europejskiej Fundacji Kultury (www.eurocult.org), Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (www.efrwp.pl);

fundusze międzynarodowe, m.in. Fundusz Wyszehradzki (www.visegradfund.org), Szwajcarska Fundacja dla Kultury Pro Helvetia (www.prohelvetia.pl), Fundacja Współpracy Polsko–Niemieckiej (www.fwpm.org.pl), Polsko–Amerykańska Fundacja Wolności (www.pafw.pl);

fundusze organizacji międzynarodowych, m.in. Europa Nostra wręcza nagrody za utrzymywanie i restaurację obiektów kulturowych w krajach europejskich (www.europanostra.org).

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku.

W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest powiat giżycki;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze powiatu.

Powiat giżycki jako właściciel zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi tj. utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych władze powiatu powinny dążyć do wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów i gości zachęcał do dłuższych pobytów w regionie.

Mechanizmem sprzyjającym takim działaniom może być zapewnienie środków finansowych na dotacje celowe na prace przy zabytkach, które udzielane są właścicielom i zarządom. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane mogą być przyznane w wysokości do 75% nakładów koniecznych, które obejmują:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Inną formą wspierania opieki nad zabytkami oraz upowszechniania dziedzictwa kulturowego gminy mogą być także stypendia artystyczne przyznawane osobom działającym na rzecz opieki nad zabytkami oraz otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych z dziedziny kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.